



AIKUISTEN NÄYTTÖTUTKINTOJEN HENKILÖKOHTAISTAMINEN

Hakeutumisvaiheen parhaat käytännöt

Pirjo Koponen

**Kehittämishankeraportti
Toukokuu 2007**



**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tekijä(t) KOPONEN, Pirjo	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	
	Sivumäärä 42	Julkaisun kieli Suomi
	Luottamuksellisuus <input type="checkbox"/> Salainen _____ saakka	
Työn nimi Aikuisten näyttötutkintojen henkilökohtaistaminen: Hakeutumisvaiheen parhaat käytännöt		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajankoulutus		
Työn ohjaaja(t) SEPPÄNEN, Marjukka		
Toimeksiantaja(t) Jyväskylän aikuisopisto		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Kehittämishankkeen tavoitteena oli kartoittaa, miten aikuisten näyttötutkintojen henkilökohtaistaminen toteutuu liiketalouden, av-viestinnän ja tietojenkäsittelyn perustutkinnoissa Jyväskylän aikuisopiston hallinnon ja kaupan yksikössä (Haka). Kartoituksen tuloksena pyrittiin kokoamaan yhteen parhaita käytänteitä henkilökohtaistamisen eri vaiheissa.</p> <p>Henkilökohtaistamisen käyttöönottoa ja soveltamista määrittää henkilökohtaistamisen määräys, joka velvoittaa viimeistään 1.3.2007 alkaen noudattamaan aikuisten näyttötutkintojen henkilökohtaistamista kaikissa tutkintoasteissa niin hakeutumisvaiheessa, näyttötutkinnon suorittamisen kuin myös tarvittavan ammattitaidon hankkimisen vaiheessa.</p> <p>Kehittämishankkeen empiirinen aineisto koottiin haastattelemalla Jyväskylän aikuisopistolla kahdeksaa henkilöä, joista valtaosa toimii kouluttajina kohteena olevissa tutkinnoissa. Opiskelijoiden kokemuksia henkilökohtaistamisen hakeutumisvaiheesta kartoitettiin www.verkko-ohjaus.net -sivustolla olevalla hakeutumisvaiheen verkkokyselyllä. Sivustolla oli lomakkeet myös näyttötutkinnon suorittamis- ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisvaiheen palautteen keräämistä varten.</p> <p>Kehittämishankkeen tuloksen muodostivat haastatteluaineiston perusteella luotu kuvaus henkilökohtaistamisen eri vaiheiden toteutumisesta, opiskelijakyselyn tulokset, haastatteluissa esille tulleet kehittämisehdotukset ja lopuksi alustavat toimenpide-ehdotukset.</p> <p>Tulosten perusteella voitiin todeta, että henkilökohtaistamisen käyttöönotto oli lähtenyt hyvin käyntiin Jyväskylän aikuisopistossa, vaikka henkilökohtaistaminen oli laaja-alainen ja monivaikutteinen prosessi koko koulutusorganisaation toiminnassa. Muutos kosketti niin toimintaympäristöä kuin toimijoitakin ja muutoksen toteutuminen edellytti aikaa, toimintaprosessien pohdintaa, arviointia ja uudelleen muotoilua. Näyttötutkintojen henkilökohtaistaminen muutti kouluttajan työn painopistettä ohjauksen suuntaan. - Henkilökohtaistamisen toteuttaminen edellyttää selkeitä ja toimivia käytänteitä ja menettelyjä, joiden kehittämiseen ja luomiseen on hyvä koota edustajia eri aloilta ja yksiköistä. Näin eri toimijoiden verkostoituminen ja hyvien käytänteiden levittäminen saavat hyvän kasvupohjan.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Ammatillinen aikuiskoulutus, näyttötutkinnot, henkilökohtaistaminen, hakeutumisvaihe, näyttötutkinnon suorittaminen, tarvittavan ammattitaidon hankkiminen		
Muut tiedot		

Author(s) KOPONEN, Pirjo	Type of Publication Development project report	
	Pages 42	Language Finnish
	Confidential <input type="checkbox"/> Until _____	
Title Personalization in vocational adult education		
Degree Programme Vocational teacher education		
Tutor(s) SEPPÄNEN, Marjukka		
Assigned by Jyväskylän aikuisopisto		
Abstract Focus of the development project was to get overview of how personalization in vocational adult education is arranged in three vocational basic studies, economics and finance, audiovisual communication and data handling in Jyväskylä vocational adult institution. Target of the project was to collect together best practices used in different phases of personalization. Henkilökohtaistamisen määräys by National Board of Education is guiding the implementation and adaptation of the personalization and it is binding to use the personalization in all phases of system of degrees: in applying to the degree, in carrying out the degree and also in attaining the needed vocational competence. The empirical data of the development project was collected by interviewing eight teachers working in respective training programs in Jyväskylä vocational adult institution. The Internet form in www.verkko-ohjaus.net was used as questionnaire for students when asking opinions related with applying phase to the training program. The results of the project development work consisted of the description of the phases of personalization, results of the questionnaire, development ideas and the preliminary suggestions for actions. Based on the results it was to be found that the implementation was proceeding quite well in Jyväskylä vocational adult institution, even the personalization process was wide, multi-phased and having many implications to the function of the whole education institution. The change was affecting as well the function environment as doers and the implementation of the change was requiring time, reconsideration of the processes, evaluation and reconstructing. – Personalization in the vocational adult education is calling for clear and practical conventions and applications and to develop those it is important to collect experts from different areas and units. Networking of different experts and apply of good applications and conventions is the solid ground for the development of the personalization.		
Keywords Vocational adult education, personalization, hakeutumisvaihe, näyttötutkinon suorittaminen, tarvittavan ammattitaidon hankkiminen		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1	Johdanto	2
1.1	Kehittämishankkeen lähtökohdat.....	2
1.2	Kehittämishankkeen tavoitteet.....	3
1.3	Keskeiset käsitteet eli teoreettinen viitekehys	4
1.4	Kohdeorganisaatio ja yhteistyökumppanit	4
2	Näyttötutkinnot	6
2.1	Aikuisten näyttötutkinnot.....	7
2.2	Henkilökohtaistaminen merkitys	8
3	Näyttötutkintojen henkilökohtaistaminen ja ohjaus.....	9
3.1	Hakeutumisvaihe	9
3.2	Tutkinnon suorittamisvaihe	10
3.3	Tarvittavan ammattitaidon hankkimisvaihe.....	11
3.4	Ohjaus näyttötutkintojärjestelmässä	11
4	Kehittämishankkeen tavoitteet ja toteutus.....	13
5	Henkilökohtaistamista ohjaavat asiakirjat Jyväskylän ammattiopistossa	14
6	Näyttötutkintojen henkilökohtaistaminen Jyväskylän aikuisopistossa	16
6.1	Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen.....	18
	hakeutuminen	18
6.2	Näyttötutkinnon suorittaminen	22
6.3	Tarvittavan ammattitaidon hankkiminen	24
6.4	Dokumentointi	27
6.5	Henkilökohtaistamiskäytännön tuomat muutokset.....	28
6.6	Henkilökohtaistamisen merkitys opiskelijalle	29
6.7	Henkilökohtaistamisen käyttöönoton vaikutus kouluttajan työhön	30
7	Hakeutumisvaiheen palautekyselyn tuloksista	31
8	Kehittämiskohteita.....	33
9	Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset.....	34
10	Arviointi kehittämishankkeen toteutumisesta	38
	KIRJALLISUUS	39
	LIITTEET	40

1 Johdanto

Tämän kehittämishankkeen tavoitteena on kartoittaa, miten henkilökohtaistamista toteutetaan aikuisten ammatillisissa perustutkinnoissa Jyväskylän aikuisopiston Hallinnon ja Kaupan yksikössä (Haka) ja pyrkiä kokoamaan yhteen ne ajatukset ja käytännöt, joilla henkilökohtaistamisen toteuttamista voidaan edelleen tukea parhaimmalla mahdollisella tavalla.

Opetushallituksen antaman henkilökohtaistamismääräyksen mukaan ammatillisen koulutuksen järjestäjän tulee viimeistään 1.3.2007 alkaen noudattaa henkilökohtaistamisen periaatteita sekä ammatillisen valmistavan koulutuksen että näyttötutkintojen järjestämisessä ja toteuttamisessa. Henkilökohtaistamisen periaatteisiin kuuluu, että koulutuksen järjestäjän tulee toimia niin, että näyttötutkintoa suorittamaan hakeutuneet saavat asiakaslähtöisesti suunniteltua ja toteutettua neuvontaa, ohjausta sekä muita, yhteisesti sovittavia tukimuotoja ja palveluja. Henkilökohtaistamisen vaatimus liittyy näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumiseen, näyttötutkinnon suorittamiseen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen. (Määräys henkilökohtaistamisesta 2006.)

1.1 Kehittämishankkeen lähtökohdat

Näyttötutkintojen henkilökohtaistamista on kehitetty Opetushallituksen AiHe-projektissa 2000 – 2006. Projektiin osallistuneissa oppilaitoksissa, kuten Jyväskylän aikuisopistossa, on kehitetty toimintamalleja ja käytänteitä vastaamaan uutta henkilökohtaistamisen määräystä. Projektilla on ollut merkittävä vaikutus hyvien käytänteiden levittämisessä ja juurruttamisessa.

Hakan laaja organisaatiouudistus alkoi syksyllä 2006 ja jatkuu edelleen. Rakenteellisen muutoksen yhteydessä on perusteltua ja hedelmällistä kartoittaa organisaatiossa harjoitettavia käytänteitä ja menettelytapoja ja koota yhteisesti yhteen ne, joilla organisaation tavoitteita parhaiten voidaan edistää.

Tämän hankkeen tavoitteena on kartoittaa henkilökohtaistamisen toteuttamista Haka- yksikössä ja kartoituksen kohteeksi on valittu kolme yksikön perustutkintoa, jotka ovat liiketalouden perustutkinto (merkonomi), audiovisuaalisen viestinnän perustutkinto (media-assistentti) ja tietojenkäsittelyn perustutkinto (datanomi). Aiemmin perustutkinnot ovat olleet eri koulutusalojen alla ja nyt uudistuksen jälkeen ne kuuluvat saman koulutuspäällikön vastuulle Haka-yksikössä.

Henkilökohtaistamisen onnistunut toteutuminen vähentää opiskelunsa keskeyttäneiden määrää. Ammatillisessa peruskoulutuksessa esiintyy myös tilanteita, joissa opiskelija on osallistunut valmistavaan koulutukseen, mutta jostakin syystä jättää opiskelunsa kesken eikä suorita näyttöjä. Olisikin tärkeää jo opiskelun alkuvaiheesta lähtien sitouttaa opiskelija valitsemaansa opiskeluohjelmaan ja tukea sopivalla ohjauksella opintojen edistymistä.

1.2 Kehittämishankkeen tavoitteet

Tämän kehittämishankkeen tavoitteena on kartoittaa kolmen Haka-yksikön perustutkinnossa käytössä olevia henkilökohtaistamisen käytänteitä ja pyrkiä kokoamaan yhteen ne, joiden avulla henkilökohtaistamisen periaatteiden toteuttamista voidaan parhaiten edistää.

Hankkeessani pohdin mm. seuraavia kysymyksiä:

1. Millaisia käytäntöjä on käytössä henkilökohtaistamisen eri vaiheissa kohteena olevissa kolmessa perustutkinnossa? Millaiset käytännöt on koettu onnistuneina ja mitä on tarve kehittää?
2. Millaisia kokemuksia opiskelijoille on syntynyt henkilökohtaistamisen käytännöistä?

Kartoituksessa esille nousevat toimenpide-ehdotukset tullaan ryhmittelemään liittyen seuraaviin pääteemoihin:

- hakeutumisvaiheen parhaat käytännöt
- näyttötutkinnon suorittaminen
- tarvittavan ammattitaidon hankkiminen.

Lisäksi tarkastellaan, miten henkilökohtaistaminen vaikuttaa opiskelijan oppimis- ja kouluttajan opetustyöhön.

1.3 Keskeiset käsitteet eli teoreettinen viitekehys

Koulutusorganisaatio ohjaa toimintaansa erilaisten ohjeistusten ja yhteisesti sovittujen käytänteiden avulla. Henkilökohtaistamisen käyttöönotto ja soveltaminen on laaja ja pitkäkestoinen muutosvaihe koulutusorganisaation toiminnassa. Henkilökohtaistamisen käytännön toteuttamisessa tarkastellaan opiskelijan oppimaan ohjaamista ja kouluttajan roolia.

Keskeisiä käsitteitä ovat aikuisten näyttötutkinnot, henkilökohtaistaminen, koulutukseen hakeutuminen, näyttötutkinnon suorittaminen ja tarvittavan ammattitaidon hankkiminen.

1.4 Kohdeorganisaatio ja yhteistyökumppanit

Jyväskylän ammattiopisto on Keski-Suomen suurin ammatillista koulutusta sekä nuorille että aikuisille tarjoava koulutusyhteisö. Jyväskylän ammattiopistoon kuuluvat Jyväskylän aikuisopisto, Kauppaoppilaitos, Konservatorio, Käsi- ja taideteollisuusoppilaitos, Sosiaali- ja terveysalan oppilaitos, Palvelualojen oppilaitos, Tekninen oppilaitos, Oppisopimuskeskus ja ravintola Priimus. Jyväskylän ammattiopiston ylläpitäjä on koulutuskuntayhtymä, jonka omistavat kolmetoista keskisuomalaista kuntaa: Hankasalmi, Joutsa, Jyväskylä, Jyväskylän mlk, Keuruu, Korpilahti, Laukaa, Leivonmäki, Luhanka, Muurame, Petäjävesi, Toivakka ja Uurainen.

Jyväskylän ammattiopistossa opiskelee vuosittain 4000 nuorta ja lähes 12000 aikuista. Ammattiopiston liikevaihto on 60 miljoonaa euroa ja sen palveluksessa on 850 henkilöä. (Vuosisjulkaisu ao 2005.) Jyväskylän ammattiopistolla on oikeus järjes-

tää perustutkintoon valmistavaa koulutusta kaikissa jäsenkunnissaan. Jyväskylän ammattiopiston organisaatio on muutoksessa vuoden 2007 aikana.

Tutkintoja Jyväskylän ammattiopistossa suoritettiin vuonna 2005 nuorten puolella 1220, oppisopimuskoulutuksessa 358 ja aikuiskoulutuksessa 1485 näyttötutkintoa. Aikuiskoulutuksen puolella näyttötutkintoja oli mahdollista suorittaa tekniikan ja liikenteen, hallinnon ja kaupan, palvelun, sosiaali- ja terveys- sekä puualalla. Näyttötutkintojen järjestämissopimuksia aikuisopistossa oli yhteensä 111 kpl.

Haka on yksi Jyväskylän aikuisopiston viidestä koulutusta järjestävästä tulosyksiköstä (Hallinto ja kauppa, Tekniikka ja liikenne, Sosiaali- ja terveysala, Palvelualat ja Viitasaaren yksikkö). Jyväskylän aikuisopiston perustehtävänä on ylläpitää ja kohottaa aikuisopiston ammatillista osaamista, antaa opiskelijoille valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen, kehittää työelämää ja edistää työllisyyttä sekä tukea elinikäistä oppimista.

Haka-yksikkö järjestää perustutkintoihin valmistavaa ammatillista koulutusta ja näyttötutkintoja kaupan ja hallinnon alalla, luonnontieteiden alalla, viestintäalalla, käsi- ja taideteollisuusosalalla sekä vaatetusosalalla. Yksikkö järjestää myös perus- ja lisäopetusta. Ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomina näyttötutkintoina voidaan suorittaa ammatillisia perustutkintoja, ammattitutkintoja ja erikoisammattitutkintoja. Tutkintokohtaisten opetussuunnitelmien ja koulutusten toteutussuunnitelmis- sa pyritään huomioimaan työelämälähtöisyys. Tutkintojen järjestämissopimusten hakeminen ja uusiminen ohjaavat opetussuunnitelmien jatkuvaa kehittämistä.

Elinikäinen oppiminen ja aikuisena opiskelu edellyttävät, että opiskelua on mahdollis- ta henkilökohtaistaa. Henkilökohtaistaminen asettaa uusia haasteita oppimiskulttuu- rille, jolloin nykyisiä käytännön järjestelyjä, oppimisympäristöjä ja oppimaan ohjaa- mista tulee arvioida ja kehittää siten, että aikuisen oppijan lähtökohdat, työelämä- ja elämäkokemus otetaan huomioon. Haka-yksikössä kehitetään koulutusten toteutus- tapoja ja sisältöjä siten, että opiskelijoilla on mahdollisuus valita opintokokonaisuuksia joustavasti eri tutkinnoista.

Oma suhteeni kohdeorganisaatioon on, että toimin oman toimeni ohella sivutoimisena viestintä- ja vuorovaikutustaitojen tuntiopettajana aikuisopistolla. Toimin myös työelämän edustajana liiketalous ja hallinto –tutkinnonosan näyttöjen arvioinnissa. Aikuisopistolla suoritin myös opintoihin kuuluvan opetusharjoittelun.

2 Näyttötutkinnot

Näyttötutkintojärjestelmä on perustettu Suomeen ammattitutkintolailla (306/1994) ja sitä täydentävällä asetuksella (308/1994) vuonna 1994. Koulutuslainsäädännön kokonaisuusuudistuksen myötä uusi laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (631/1998) ja asetus (812/1998) tulivat voimaan vuonna 1999.

Näyttötutkintojärjestelmän vahvuus syntyy siitä, että järjestelmä mahdollistaa henkilökohtaiset opiskeluohjelmat (näyttö- ja oppimissuunnitelmat) ja tutkinnon suorittamisen moduuleina. Läheinen yhteistyö työelämän kanssa tarjoaa aikuisille mahdollisuuden kehittää omaa ammattitaitoaan ja osoittaa osaamistaan.

(Näyttötutkinto-opas 2003.)

Näyttötutkintotoimintaa ohjaavat seuraavat asiakirjat:

- Laki ja asetus ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (L631/1998, A812/1998)
- Laki ja asetus ammatillisesta koulutuksesta (L630/1998, A 811/1998)
- Näyttötutkintojen perusteet
- Näyttötutkintojen järjestämissopimukset ja sopimusten tekeminen, OPH:n määräys 70/011/2000
- Todistukset näyttötutkinnoista, tutkintoihin valmistavasta koulutuksesta ja oppisopimuskoulutuksesta (OPH:n määräykset 37/011/1999 ja 38/011/1999)
- Tutkintotoimikuntien antamat ohjeet
- Ammatillisen koulutuksen maakunnallisten opetussuunnitelmien linjaukset
- Koulutuksen järjestäjän näyttötutkintostrategiat

Näyttötutkintojen keskeiset periaatteet ovat:

-kolmikantayhteistyö, joka tarkoittaa sekä työnantaja- ja työntekijätahojen että opetusalan tiivistä yhteistyötä, kun päätetään tutkintorakenteesta, laaditaan tutkintojen perusteita ja toteutetaan ja arvioidaan näyttöjä

- tutkintojen riippumattomuus ammattitaidon hankkimistavasta
- ammattitaidon osoittaminen näytöillä. (Näyttötutkinto-opas 2003.)

Opetushallitus ohjaa näyttötutkintojen toteuttamista ja päättää näyttötutkinnon perusteista, myöntää näyttötutkintojen järjestämissopimukset ja antaa määräyksen henkilökohtaisten opiskeluohjelmien laatimisesta.

Aikuiskoulutuksen näyttötutkinnot ovat olleet käytössä jo vuodesta 1994 ja vuonna 2006 on nuorisokoulutuksen puolella otettu käyttöön vastaavasti ammattiosaamisen näytöt. Näyttötutkinnon perusteet ja opetussuunnitelman perusteet ovat käytännössä sama asiakirja, koska ammatilliset osakokonaisuudet ja niitä vastaavien tutkinnonosien tavoitteet ovat samat. Keskeisin ero ammattiosaamisen näytöissä on se, että ne sijoittuvat koko koulutuksen ajalle ja ne ovat osa koulutusta ja opiskelijan muuta arviointia. Aikuisten näytöissä arviointi tapahtuu yksinomaan näytön perusteella. (Ammattiosaamisen näytöt käyttöön 2006.)

Kansallinen ammattiosaamisen näyttöaineisto on laadittu voimassa olevan opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteiden pohjalta. Aineisto ei ole normi, vaan tukimateriaali, jota koulutuksen järjestäjät voivat käyttää ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelun ja toteuttamisen apuna. Aineisto ohjaa ammattiosaamisen näyttöjen paikallista toteuttamista ja yhdenmukaistaa opiskelijan arviointia. Aineistoa voivat hyödyntää kaikki näyttötutkintotoiminnan osapuolet: koulutuksen järjestäjä, toimielin, opettaja, työelämän edustaja ja opiskelija.

2.1 Aikuisten näyttötutkinnot

Opetusministeriö päättää tutkintorakenteesta. Vuonna 2002 oli yhteensä 359 ammatillista perustutkintoa, ammattitutkintoa ja erikoisammattitutkintoa. Ammatillisen perustutkinnon laajuus on 120 ov ja siinä osoitetaan ko. ammattitaidon saavuttamisen edellyttämät tiedot ja taidot. Ammattitutkinnossa osoitetaan ammattityöntekijältä edellytettävä osaaminen. Ammattitaitovaatimukset on määritelty tasolle, jonka voi saavuttaa, kun on alan perustutkintotasoinen osaaminen ja lisäksi täydentäviä tai syventäviä opintoja ja kolmen vuoden työkokemus.

Erikoisammattitutkintotasoisella osaamisella osoitetaan alan vaativimpien työtehtävien hallintaa. Ammatti- ja erikoisammattitutkintojen laajuutta ei ilmaista opintoviikoissa.

Tutkinnon suorittajat osallistuvat henkilökohtaisten opiskelusuunnitelmiansa mukaan tutkinnon valmistavaan koulutukseen. Opetushallitus päättää tutkinnon perusteista, joiden mukaan koulutuksen järjestäjä toteuttaa valmistavaa koulutusta ja järjestää näyttöjä. Tutkinnon järjestäjä sitoutuu järjestämissopimuksessa tarjoamaan näyttösuoritusmahdollisuuksia myös ilman valmistavaa koulutusta. (Näyttötutkinto-opas 2003.)

2.2 Henkilökohtaistaminen merkitys

Tutkinnon suorittaja ja tutkinnon järjestäjän edustaja tekevät yhdessä henkilökohtaisen näyttösuunnitelman, jossa kuvataan, miten tutkinnon suorittaja osoittaa näytöissä tutkinnon perusteissa mainitun osaamisen. Näyttöjen henkilökohtaistamista ohjaa asiakaslähtöisyys. Tutkinnon suorittajan kannalta pyritään mahdollisimman tarkoituksenmukaisiin näyttöjärjestelyihin. Näytöt pyritään järjestämään joustavasti tutkinnon osa kerrallaan. Aikaisemmin hankittu osaaminen tunnustetaan näytöissä niiltä osin kuin tutkinnon suorittajalla on luotettavat dokumentoidut näytöt, jotka voidaan kolmikantaisesti hyväksyä.

Henkilökohtaistamisen toimintatapoja ja työmuotoja kehitetään yhdessä työelämän kanssa. ESR:n tavoite 3 –ohjelman AiHe-projektissa vv. 2001 – 2006 kehitettiin uusia toimintatapoja ja välineitä myös näyttöjen henkilökohtaistamiseen. AiHe-projektin yhteydessä tuli selkeästi esiin, että ohjauksen kehittäminen on keskeinen tekijä joustavassa ja asiakaskohtaisessa näyttötoiminnassa. (ks. Gunnar, Pasanen, Pekkanen, Räsänen & Vuolle-Salonen 2004. ja Rikkinen, Heikkinen, Ihanainen & Nurmi 2004.)

3 Näyttötutkintojen henkilökohtaistaminen ja ohjaus

Ammatillisen aikuiskoulutuksen alueella opettajan rooli on muuttunut - oman alan ammattitaidon hallinnan lisäksi opettajan ohjauksellisuus nousee tärkeäksi työvälineeksi. Opiskelijoissa on eri elämänpiireistä ja kulttuureista lähtöisin olevia henkilöitä ja oppijoiden ammatillinen osaaminen ja oppimisvalmiudet vaihtelevat suuresti. Kaikki näyttötutkinnon henkilökohtaistamisvaiheet, henkilökohtaistaminen, tutkinnon suorittamisvaihe ja ammattitaidon hankkimisvaihe, vaativat opettajalta ohjausta. Hakeutuminen näyttötutkintoon voi alkaa usealla eri tavalla. Henkilö voi olla työssä, työttömänä tai muutoin tilanteessa, että hän joko itse kiinnostuu tutkinnon suorittamisesta tai saa kehotuksen ammatilliseen kehittymiseensä esimerkiksi työnantajaltaan tai työvoimaneuvojalta. (Gunnar ym. 2004, 15 ja 11.)

3.1 Hakeutumisvaihe

Henkilökohtaistamisen periaatteiden mukaan koulutuksen järjestäjän tulee toimia siten, että näyttötutkintoa suorittamaan hakeutuneet saavat asiakaslähtöisesti suunniteltua ja toteutettua neuvontaa, ohjausta sekä muita yhteisesti sovittuja tukimuotoja ja palveluja näyttötutkintoon hakeutuessaan ja sitä suorittaessaan. Koulutuksen järjestäjän on tehtävä yhteistyötä näyttötutkinnon järjestäjän, tutkinnon tai koulutuksen hankkijan, työpaikkojen edustajien ja muiden tarvittavien asiantuntijoiden kanssa. Henkilökohtaistamisessa on otettava huomioon myös erilaisesta kulttuuri- ja kielitaustasta tai muusta syystä kuten luki- ja kirjoitushäiriöstä mahdollisesti johtuvat erityistarpeet ja lähtökohdat. Lisäksi koulutuksen järjestäjän on kerättävä palautetta henkilökohtaistamisesta ja kehitettävä henkilökohtaistamista yhteistyössä siihen osallistuvien kanssa. (Määräys henkilökohtaistamisesta 2006.)

Kun opiskelija hakeutuu suorittamaan näyttötutkintoa, hänelle on tärkeää saada riittävästi tietoa alasta, ammatista, tutkinnoista ja erityisesti erilaisista mahdollisuuksista suorittaa tutkinto. Hakijaa askarruttavat mm. seuraavat kysymykset: Onko ala sopiva? Mikä tutkinto olisi sopiva? Tarvitsenko tutkintoa? Tarvitsenko lisää koulutusta? Löytyykö tutkinnon kautta töitä? Mikä tutkintotaso olisi sopiva? Miten yhdistän tutkinnon suorittamisen ja muun elämän? Opinko enää? Miten rahoitan opinnot? Missä voin opiskella? Missä voin suorittaa tutkinnon?

Tutkintoon hakeutuvan on mahdollista saada ohjausta useilta tahoilta: näyttötutkinnon järjestäjiltä, valmistavaa koulutusta järjestävältä organisaatiolta, työvoimatoimistolta, oppisopimustoimistolta, työnantajilta, alan ammattilaisilta, alan järjestöiltä ja www-sivuilta. Riippuen tilanteesta voi näyttötutkintoon hakeutuvan opiskelunvalmiuksiin ja motivaatioon vaikuttaa monikin seikka, mm. elämäntilanteesta nousevat asiat. Esimerkiksi irtisanotuksi joutumiset ja pidempään jatkunut työttömyys vaikuttavat ihmisen omanarvontuntoon ja aktiivisuuteen. Onnismaa (1998, 5) toteaaakin, että lääketieteellisten tutkimushavaintojen mukaan esimerkiksi pitkäaikaistyöttömyydestä seurannut depressio ja lamaantuneisuus voivat vaikuttaa kielteisesti opiskelunvalmiuksiin.

Henkilökohtaistaminen lähtee liikkeelle osaamisen tunnistamisesta ja tulkinnasta.

Osaamisen tunnistamisessa voidaan käyttää apuna erilaisia menetelmiä: haastattelut, testit, kartoitukset, työnäytteet, itsearviointit, portfoliot, kokeet, työkokeilut, -näytöt, lausunnot, todistukset ja ryhmäkeskustelut. Kun osaaminen on tunnistettu, sitä verrataan tutkintovaatimukseen. *Huomattavaa on, että tässä ohjaustilanteessa opettaja on tutkinnon ja näyttöjen asiantuntija ja tutkinnon suorittaja on oman osaamisensa asiantuntija.* (Gunnar ym. 2004,13.)

Lähtötason osaamisen tunnistamisella pyritään siihen, että saadaan tieto, mitä tutkinnon suorittaja jo osaa ja miten hänen tulee vielä kehittyä. Jos osaaminen jossakin tutkinnonosassa on riittävä, ohjataan tutkinnon suorittaja suoraan näyttöön. Lähtötasokartoituksen yhteydessä laaditaan näytön toteuttamista varten henkilökohtainen näyttösuunnitelma (HENSU) ja ammatillisen osaamisen kehittämistä varten henkilökohtainen oppimissuunnitelma (HOPS). (Gunnar ym. 2004, 13.)

3.2 Tutkinnon suorittamisvaihe

Oleellista on, että tutkinnon suorittajaa tuetaan ryhmä- ja henkilökohtaisella ohjauksella luomaan perusta omalle ammatilliselle kehitymiselle. On tärkeää perehtyä omaan alaan ja tutkinnon ammattitaitovaatimuksiin.

Ammattitaitovaatimuksiin perehtyminen on edellytys sille, että opiskelija pystyy valmistautumaan näyttöön. Hänen tulee ensin selvittää, miten aiemmin hankittu osaaminen dokumentoidaan, missä näyttöympäristössä osaaminen on mahdollista osoittaa, missä työtehtävissä osaaminen tulee osoittaa, mistä aineistosta arviointi tehdään, milloin näytöt ovat, mitä erityisjärjestelyitä tarvitaan ja miten omaa osaamista voi arvioida.

3.3 Tarvittavan ammattitaidon hankkimisvaihe

Oppimissuunnitelmaa varten opiskelijan tulee arvioida omia oppimisvalmiuksiaan ja elämäntilannettaan. Näin hän pystyy tekemään valintoja opetussuunnitelmassa olevista vaihtoehdoista ja oppimismahdollisuuksista. (Gunnar ym. 2004, 13.)

Henkilökohtaista oppimissuunnitelmaa voidaan jäsentää niin, että opiskelija lähtee liikkeelle orientoitumisesta oppimiseen. Se sisältää oppimisvalmiuksien tarkastelun, vahvuuksien erittelyn oppijana, oppimisen esteiden tunnistamisen, elämäntilanteen arvioinnin ja mahdollisen tuen tarpeen arvioinnin. Seuraavaksi opiskelija määrittelee, mitä ovat hänen ammatillisen kehittymisensä tavoitteet.

Seuraava vaihe on oppimisen toteutussuunnitelman laatiminen. Siinä määritellään, mitä oppimisympäristöjä voidaan hyödyntää, millaiset aikataulut, millaista ohjausta tarvitaan ja miten arviointi toteutetaan. Opiskelija toteuttaa suunnitelmaa, arvioi sen toteutumista, saa palautetta ja valmistautuu lopulta näyttöön.

3.4 Ohjaus näyttötutkintojärjestelmässä

Ohjausta näyttötutkintojärjestelmässä voidaan tarkastella useasta näkökulmasta, kuten (Gunnar ym. 2004, 16) esim. ammattina, toimintajärjestelmänä ja – ympäristönä, vuorovaikutuksen tuottamisen tapana, auttamisen metodologiana ja prosesseina. *Heidän mukaansa ohjaus voidaan nähdä uutena, opettajan ammattia muuttavana työmuotona, jota ilman näyttötutkintojärjestelmän toiminta on käytännössä mahdotonta.* "Ohjaus on sekä keskeinen vuorovaikutuksen tuottamisen tapa, auttamisen menetelmä että myös prosessia ylläpitävä työväline ja kokonainen

työskentelymuoto näyttötutkintojärjestelmässä." He toteavat myös, että "oppimisympäristöissä ohjaus on ajan, huomion ja kunnioituksen antamista opiskelijan opiskelu- ja oppimisprosesseille, ammatilliselle kehitymiselle ja tuon vaiheen elämäntapahtumien käsittelylle." (ks. myös Rikkinen ym. 2004.)

Ohjauksen tavoitteena näyttötutkintoprosessissa on tukea oppijaa löytämään oppijalle itselleen sopiva näyttötutkintopolku. Ohjaus voi olla parhaimmillaan tasavertainen neuvottelutilanne, jossa yhdessä pyritään löytämään käsiteltävään asiaan sopivin ratkaisu. Ohjaukseen on valmistauduttava ja varattava aikaa. Kunnioitus ja empatia ovat onnistuvan ohjaussuhteen perusedellytyksiä ja niitä voi osoittaa yksinkertaisesti kuulemalla, kuuntelemalla, olemalla aidosti läsnä opiskelijan asiaa varten. Muita ohjauskeskustelun välineitä ovat asioista sopiminen, kysyminen, selventäminen ja tarkentaminen. Näin pyritään suuntaamaan ohjauskeskustelua kohti tavoitetta ja ottamaan selvää, mikä oppijan tilanne on. Aitous, välittömyys ja kiireettömyys oppijan kanssa käytävässä dialogissa on myös oleellinen ohjauskeskustelun väline. Ohjauskeskustelun yhteen vetäminen on väline, jolla ohjaaja tekee samalla tulkintatyötä, millaisena ohjaaja hahmottaa oppijan tilanteen. Näin oppijalla on mahdollisuus korjata tulkintaa. Tavoitteen asettaminen, toiminnan suunnittelu ja ongelmanratkaisu ovat ohjauskeskustelun toiminnallisia taitoja, joilla selkeästi suunnataan katse tulevaan toimintaan ja rakennetaan perspektiiviä tekemiseen. (Gunnar ym. 2004, 18 – 22., ks. myös Rikkinen ym. 2004.)

Jokainen tutkinnon suorittaja on erilainen oppija. Oppimista saattavat vaikeuttaa opiskelutekniset asiat ja oppimistyyli voi pohjautua aiempiin kokemuksiin oppimisesta ja aikuinen voi tarvita rohkaisua ja itseluottamuksen lisäämistä. Oppimiseen liittyvät vaikeudet tulee ottaa huomioon oppimisen henkilökohtaistamisessa. Voi olla kysymys myös siitä, ettei aikuinen ole edes ollut tietoinen oppimisvaikeudestaan, ja tämän asian tiedostaminen voi jo sinällään avata lukkoja ja oppija voi lähteä rakentamaan omaa, henkilökohtaista oppimispolkuaan oppimisvaikeudet huomioiden. (Gunnar ym. 2004, 22 – 23.)

Monikulttuurisuuden huomioiminen ohjauksessa asettaa ohjaustyötä tekeväälle opettajalle uusia haasteita. Erilaisten kulttuurien ja viestintäjärjestelmien tunteminen ja erilaisten kulttuuritaustojen huomioonottaminen oppijoita kohdatessa muodostaa

haasteen ohjaajalle. Vuorovaikutusta ohjaustilanteissa helpottaa se, että ohjaaja on tietoinen toisessa kulttuurissa vallitsevista vuorovaikutuksen pelisäännöistä. Jos esimerkiksi otetaan itseohjautuvuuteen ohjaaminen ja sen toteutuminen, tiedämme, että sitä painotetaan suomalaisessa aikuiskoulutuksessa. Mutta tällainen lähestymistapa on vieras käsite kulttuureissa, joissa yksilöllisyyden sijaan korostuu yhteisöllisyys ja esimerkiksi yksilön elämän päätöksentekoon ja tulevaisuuden suunnitteluun osallistuu aikuisen koko lähisuku ja erityisesti naisopiskelijan aviomies tai aikuiset pojat ovat vaikuttamassa päätöksentekoon. Tämä kulttuurinen ero voi näkyä ohjaustilanteessa siten, että ohjaavaan opettajaan kohdistuu päätöksenteon odotuksia. Opiskelija saattaa odottaa, että ohjaaja sanoo hänelle, mitä hänen tulee kulloinkin tehdä. (Gunnar ym. 2004, 25.) (Opettajan työn muutoksista ks. myös Honka, Lampinen & Vertanen 2000.)

4 Kehittämishankkeen tavoitteet ja toteutus

Kehittämishankkeen tavoitteena oli kartoittaa Hakan liiketalouden, av-viestinnän ja tietojenkäsittelyn perustutkinnoissa käytössä olevia henkilökohtaistamisen käytänteitä ja pyrkiä kokoamaan yhteen ne, joiden avulla henkilökohtaistamisen periaatteiden toteutumista voidaan parhaiten edistää. Ottamalla kartoitukseen mukaan sekä kouluttajia että opiskelijoita halusin valottaa henkilökohtaistamisen käytäntöjä ja kokemuksia kahdelta suunnalta.

Haastateltaviksi valikoitui kuusi Haka-yksikön kouluttajaa, jotka toimivat vastuukouluttajina joko koko tutkinnon tai tutkinnon osan osalta, yksi koulutuspäällikkö ja yksi kouluttaja Petäjäveden käsi- ja taideteollisuusoppilaitoksesta, yhteensä kahdeksan henkilöä. Haastattelut toteutettiin maaliskuussa 2007. Haastattelukysymykset ovat liitteenä 1.

Opiskelijakysely toteutetaan huhti-toukokuussa 2007 käyttämällä verkko-ohjaus.net -sivustolla olevaa hakeutumisvaiheen verkkokyselyä, joka on liitteenä 2.

Kohderyhmiksi valittiin ryhmät, jotka olivat aloittaneet opiskelunsa 10.1.2007 liiketalouden, av-viestinnän ja tietojenkäsittelyn perusopinnoissa. Ryhmät olivat ensimmäiset, jotka oli valittu henkilökohtaistamisen periaatteita noudattaen ja tästä

syystä oli mielenkiintoista saada opiskelijoilta palautetta, miten he olivat kokeneet hakeutumisvaiheen. Hakeutumislomakkeen lisäksi verkko-ohjaus.net –sivustolla on lomakkeet myös näyttötutkinnon hankkimis- ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisvaiheen palautteen keräämistä varten. Lomakkeet on kehitetty AiHe-projektin yhteydessä ja ne ovat vapaasti oppilaitosten käytettävissä. (Aikuisopisto on parhaillaan kehittämässä omaa palautejärjestelmää, joka on tulossa käyttöön myöhemmin.)

Seuraavassa luvussa esitetään yhteenveto asiakirjoista, joilla oppilaitoksessa ohjataan henkilökohtaistamista. Tämän jälkeen käydään läpi haastatteluissa ja opiskelijakyselyssä esilletullutta aineistoa.

5 Henkilökohtaistamista ohjaavat asiakirjat Jyväskylän ammattiopistossa

Näyttötutkintotoimintaa ohjataan Jyväskylän ammattiopistossa koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelman avulla. Siinä määritellään strategiset linjaukset, joihin oppilaitosten muut opetussuunnitelmat perustuvat.

Opetussuunnitelmakokonaisuuteen kuuluu koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelma, opetussuunnitelmaperusteisen koulutuksen opetussuunnitelman yhteisen osan ja tutkintokohtaiset opetussuunnitelmat, näyttötutkintostrategia sekä näyttötutkintojen näyttösuunnitelmat ja opetussuunnitelmat. Opetussuunnitelmassa todetaan, että opiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluja kehitetään maakunnallisesti. (Jyväskylän koulutuskuntayhtymän koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelma 2005.)

Näyttötutkintostrategiassa, joka on Jyväskylän koulutuskuntayhtymän sekä Jämsän että Äänekosken ammatillisen koulutuksen kuntayhtymän johdon hyväksymä, todetaan, että yhteisenä tavoitteena on luoda yhtenäiset toimintaperiaatteet ja käytännöt näyttöjen järjestämisessä kolmen koulutuskuntayhtymän alueella. Näyttötutkintostrategiaa sovelletaan kaikkiin kuntayhtymien toimesta järjestettäviin näyttötutkintoperusteisiin koulutuksiin ja näyttöihin. (Näyttötutkintostrategia 2005.)

Näyttötutkintostrategiassa todetaan näyttöjen henkilökohtaistamisesta, että suunnitteluvaiheessa se tarkoittaa henkilökohtaisen kehityssuunnitelman (HEKS)

ja henkilökohtaisen näyttösuunnitelman (HENSU) laatimista, joissa olennaisena osana on tutkinnon suorittajan osaamisen arviointi, suoritettavat tutkinnon osat ja näyttöjen toteutus. HEKS ja HENSU on laadittu viimeistään kahden (2) kuukauden kuluttua siitä, kun tutkinnon suorittamisesta on sovittu tutkinnon suorittajan kanssa. (Näyttötutkintostrategia 2005.)

Tutkinnon suorittajan aikaisempi osaaminen tunnustetaan ja otetaan huomioon näyttönä, jos kolmikantainen arvioijaryhmä hyväksyy esitetyt dokumentit. Tällaisia dokumentteja voivat olla mm. työtodistukset, opinto- ja pätevyystodistukset, oppinäytetyöt ja työnäytteet. Tutkinnon suorittaja osallistuu näyttötilaisuuksiin henkilökohtaisen näyttösuunnitelmansa mukaisesti. (Näyttötutkintostrategia 2005.)

Edellä mainitut asiakirjat ovat Jyväskylän ammattiopiston ja sen alaisten, myös aikuisopiston, toimintaa ohjaavia asiakirjoja. Hakassa on koordinoitu toiminto hakeutumisvaiheen, henkilökohtaisten näyttösuunnitelmien ja henkilökohtaisten oppimissuunnitelmien kehittämiseksi.

Eri tutkinnoissa on lukuisa määrä erilaisia opiskelijan oppaita, näyttöohjeita, HOPS-lomakkeita, HENSU-lomakkeita, näyttösuunnitelmia, arviointi- ja itsearviointilomakkeita. Huomiota herättää se, että periaatteessa samansisältöisiä ohjeistuksia kirjoitetaan sekä varsinaisiin ohjeisiin että osittain myös täytettäviin lomakkeisiin. Dokumentteja kannattaisi yhtenäistää, selkeyttää ohjeistukset ja lomakkeet erilleen ja näin erillisten dokumenttien määrää voitaisiin vähentää.

Seuraavassa luvussa kootaan yhteen haastatteluaineiston perusteella käytänteitä ja kokemuksia henkilökohtaistamisen käyttöönottoon liittyen.

6 Näyttötutkintojen henkilökohtaistaminen Jyväskylän aikuisopistossa

Aikuisopiskelijoiden opintojen henkilökohtaistamista on tehty oppilaitoksessa muiden kuin ammatillisten perustutkintojen osalta osittain jo ennen kuin uusi velvoite on tullut voimaan. Nyt odotukset kohdistuvat siihen, että henkilökohtaistamista voidaan toteuttaa kaikilla aloilla ja myös perustutkinnoissa mieluiten siten, että tässä vaiheessa voidaan yhtenäistää olemassaolevia käytäntöjä ja kehittää tarpeen mukaan uusia toimintatapoja.

Haastateltavilla on yhtenevä käsitys henkilökohtaistamisen merkityksestä. Hyvin positiivisena asiana nähdään se, että nyt opiskelijoita voidaan käsitellä henkilökohtaisesti. Koulutukseen haku on jatkuvaa, aiempaa osaamista tunnistetaan ja hakeutujalle pyritään etsimään sopiva tutkinto/kouluaste. Opiskelijoille rakennetaan yksilöllisiä opinpolkuja, pyritään huomioimaan oppimisvalmiuksia ja erityistarpeita, opiskelijoita kohdellaan tasa-arvoisesti ja moni toteaa lähes samoin sanoin, että henkilökohtaistaminen mahdollistaa nyt sen, että "Opiskelijan ei tarvitse enää opiskella sitä mitä jo osaa". Puolet haastateltavista puhuu asiakkaista ja asiakaslähtöisyydestä ja puolet opiskelijoista tai (opiskelemaan) hakeutuvista. Ylipäänsä aikuiskoulutuksen henkilökohtaistaminen nähdään myönteisenä ja uusia mahdollisuuksia tuovana käytäntönä. Yksi haastateltava toteaa, että "Henkilökohtaistamisen kautta oppilaitoksen on mahdollista saada lisää ja erilaisia opiskelijoita - kenties motivoituneempia ja osaavampia". Vaikka opiskelemaan hakeutuminen on jatkuvaa, vaikuttaa opiskelun aloittamismahdollisuuksiin käytettävissä olevat kiintiöpaikat. Uusia merkonomiopiskelijoita päiväryhmiin voidaan ottaa usein vain niissä tilanteissa, jolloin on vapautunut opiskelijapaikkoja, esimerkiksi keskeyttämisestä johtuen, edellisen laskentapäivän jälkeen. Toisaalta on otettava huomioon myös se, kuinka lähellä seuraava laskentapäivä on. Merkonomien oppisopimusopiskelijoita voidaan ottaa käytännössä koko ajan ryhmäkoon niin salliessa. Sen sijaan opiskelijat, jotka ohjataan suoraan näyttöön, voidaan ottaa opiskelijoiksi saman tien.

Vaikka henkilökohtaistamista on tehty jossain määrin jo aiemmin, on yleinen näkemys, että "Henkilökohtaistettu on, mutta ei ole oikein pohdittu, mitä se tarkoittaa, ei kuitenkaan sitä prosessia ole mietitty". Henkilökohtaistamisen käyttöönotto edellyttääkin monitasoista asennoitumisen muutosta oppilaitoksen toiminnassa ja järjestelyissä. Aiemmin koulutuksiin on hakeuduttu toki pitkin vuotta, mutta hakeutuvia on ohjattu odottamaan seuraavia alkavia koulutuksia, koska on katsottu, että opintoja ei ole ollut mahdollista aloittaa kesken menossa olevan valmentavan koulutuksen. Nyt tavoitteena on toimintaperiaate, jonka mukaan henkilö, joka ottaa oppilaitokseen tai johonkin kouluttajaan yhteyttä, pääsee mukaan hakeutumisvaiheeseen niin että hänelle selviää, onko hän hakeutumassa hänelle sopivalle alalle, hänelle sopivaan koulutukseen ja koska hän pääsee aloittamaan opiskelun. Jos hakeutujalle ei ole mahdollista osoittaa sopivaa opiskelupaikkaa, hänet pyritään ohjaamaan asiantuntijalle/oppilaitokseen/koulutusololle, jonka soveltuvuus halutaan seuraavaksi selvittää. Kuten yksi haastateltavista toteaa: "...niin että ensi kontakti oppilaitoksessa on kuin sisäänheittäjä, joka tarttuu kiinni ja alkaa selvittää ...että pitää muuttaa sitä ajatusmalia ja korostaa sitä hakeutumisvaihetta ja että on mahdollista ottaa yhteyttä kehen vaan ja asiat alkaa hoitua".

Lähtökohta on, että opiskelemaan hakeutujat löytävät tietoa koulutusvaihtoehtoista ja niiden järjestämisestä. Opiskelijoilta tulleen palautteen mukaan alkavista koulutuksista on vaikeahkoa löytää tietoa JAO:n Internet-sivuilta. Voidaan sanoa, että oppilaitoksen yhteisökuvan kannaltakin on tärkeää, että erityisesti sen tuotteet eli koulutustarjonta on helposti saatavilla. Jotta opiskelemaan hakeutuvia pystytään kohtelemaan ja henkilökohtaistamaan heidän hakeutumisvaiheensa yhtenevin käytännöin ja parhaalla mahdollisella tavalla, on sovittava yhteiset menettelytavat ja välineet. Näin hakeutuvia voidaan kohdella laadukkaasti ja tasa-arvoisesti.

Seuraavassa kootaan yhteen haastatteluaineistoa. Kunkin seuraavan luvun alussa siteerataan Henkilökohtaistamisen määräyksen kyseinen kohta, jotta saadaan näkyviin jatkumo siihen, mitä asiasta ko. asiakirjassa todetaan ja miten se näyttäytyy oppilaitoksen käytännön työskentelyssä. Henkilökohtaistamisen eri vaiheiden käsittelyn jälkeen esitetään haastatteluaineiston perusteella kuvausta, miten henkilökohtaistaminen on muuttanut/tulee muuttamaan kouluttajan työtä, millaisia

vaikutuksia henkilökohtaistamisella on mm. opetuksen järjestelyihin ja miten henkilökohtaistaminen näkyy opiskelijan silmin.

6.1 Näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutuminen

Koulutuksen järjestäjän on selvitettävä hakeutujan esittämien luotettavien asiakirjojen ja muiden mahdollisten selvitysten perusteella hänen osaamisensa sekä muut lähtökohtansa. Mikäli yhteisesti todetaan, että hakeutujan tavoitteleva tutkinto ei ole hänelle tasollisesti soveltuva, hakeutujaa tulee ohjata hänelle soveltuvaan tutkintoon. Osaaminen on tunnistettava käyttämällä monipuolisesti erilaisia alalle soveltuvia menetelmiä. Tämän jälkeen tulee myös päättää miltä osin hakeutujan esittämien asiakirjojen pohjalta jo osoitettu osaaminen voidaan ehdottaa tunnustettavaksi. Osaamisen tunnistamisen perusteella on lisäksi arvioitava, miltä osin hakeutuja voidaan hänen jo saavuttamansa osaamisen perusteella ohjata suoraan hänelle soveltuvan tutkinnon, tutkinnon osan tai osien suorittamiseen tai hakeutuja on ohjattava tarvittavan lisäammattitaidon hankkimiseen. Tällöin on hakeutujalle myös selvitettävä ne erilaiset oppimisen mahdollisuudet, joita koulutuksen järjestäjällä on mahdollisuus tarjota, ja yhteisesti arvioitava niiden sopivuus hakeutujalle. Samalla tulee selvittää hänelle soveltuvat tutkinnon tai tutkinnon osan suoritusten järjestelyt sekä mahdollisen ohjauksen ja erityisten tukitoimien tarve. (Määräys henkilökohtaistamisesta 2006.)

Hakeutumisvaiheen henkilökohtaistaminen on uusi asia ja niinpä siihen kohdistuu myös eniten odotuksia. Yksi merkittävä odotus liittyy opintojen keskeyttämisen vähentymiseen. Kun opiskelemaan hakeutuvaa testataan, haastatellaan ja tunnistetaan aiempaa osaamista, saadaan opiskelijoiksi sellaisia henkilöitä, jotka ovat motivoituneempia opiskelemaan ja tietoisempia, mitä opinnot tulevat pitämään sisällään. Ensimmäisiä tuloksia esim. datanomien kohdalla on nähtävissä kuluvan vuoden syksyllä, jolloin opiskelijoilla on takanaan ensimmäinen vuosi ja ensimmäinen harjoitteluosuus. Samoin tammikuussa aloittivat opiskelunsa av- viestinnän ja liiketalouden perustutkintoa suorittavat ryhmät. Yksi haastateltavista totesikin, että "...aiemmin ei ole oltu edes kovin kiinnostuneita siitä, miksi opiskelija keskeyttää tai ei tule näyttöön. Ei ole ajateltu sitä, voisiko opetuksen tai opiskelun toteutuksessa olla jotakin vikaa ja voisiko tehdä jotain, että opiskelijat suorittaisivat opintonsa loppuun".

Henkilökohtaistamisen hakeutumisvaihetta on toteutettu av-viestinnän, liiketalouden ja tietojenkäsittelyn perustutkinnoissa eri tavoin ja ensimmäiset hakeutumisvaiheen kautta tulleet opiskelijat ovat aloittaneet opintonsa 10.1.2007. Toteutustavat ovat

valikoituneet osittain tutkinnon erityispiirteistä ja/tai käytettävissä olevista resursseista ja ajankohdista johtuen.

Seuraavassa käydään läpi eri tutkinnoissa käytettyjä toimintatapoja, osaamisen tunnistusmenetelmiä ja niihin liittyviä erityispiirteitä ja havaintoja, jotka tulivat esille haastatteluissa.

Yleiset järjestelyt

Opintoihin on jatkuva haku ja koulutuksia markkinoidaan pitkin vuotta. Internet-sivujen kautta tapahtuvaa markkinointia on tarve kehittää siten että tieto on helpommin löydettävissä. Kun hakeutuja ottaa yhteyden ensimmäisen kerran, on oppilaitoksen otettava yhteyttä opiskelijaan viipymättä, koska hakijaa ei tule jättää epätietoisuuteen, miten hänen asiansa etenee. Käsi- ja taideteollisuuden oppilaitoksessa on sovittu, että oppilaitos ottaa yhteyttä viimeistään kolmantena päivänä opiskelijan yhteydenoton jälkeen.

Haastateltavista usea toteaa, että hakeutumisvaiheen toteutukseen tulee varata riittävästi aikaa ja tärkeää on, että koko toteutusprosessin ajankäyttö, ajoitus ja prosessin osat suunnitellaan hyvin etukäteen ja prosessi käynnistetään riittävän ajoissa. Hakeutumisvaihe pitää dokumentoida järjestelmällisesti ja näin säästetään aikaa seuraavissa henkilökohtaistamisen vaiheissa.

Ennakkotehtävät

Erimuotoisten ennakkotehtävien teettäminen on havaittu hyväksi käytännöksi esimerkiksi av-viestinnän ja käsi- ja taideteollisuuden puolella. Av-viestintää opiskelemaan hakeutuvilla on teetetty mm. "Minä ja media" –aiheinen vapaa kirjoitelma ja heitä on pyydetty suunnittelemaan pienimuotoinen esite tai mainos. Ennakkotehtävien kautta tulee esiin tietoa hakeutujien tiedoista ja taidoista, asenteista, suuntautumisesta, opiskeluvaikeuksista, soveltuvuudesta alalle ja motivoituneisuudesta. Käsi- ja taideteollisuuden alalla opiskelemaan hakeutuvia on pyydetty kirjoittamaan vapaamuotoinen hakemus, jossa voi olla kuvauksia ja esimerkkejä aiemmin tehdyistä töistä. Näin kertyy runsaasti tietoa henkilön osaamisen tasosta ja tilanteesta. Hakemuksessa pyydetään myös kuvaamaan, miten opiskelija ajattelee ja odottaa, että tämä koulutus liittyy aiempaan elämään,

osaamiseen ja mihin tämä koulutus nyt johtaa ja miten se liittyy hänen elämänuransa rakentamiseen.

Yksilöhaastattelut

Haastattelussa on mahdollisuus kartoittaa hakeutujan perusosaaminen ja perehdyttää hakeutujaa kyseessä olevaan tutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen. Hakeutujia kerätään yhteen ja kutsutaan oppilaitokseen pieni 3-4 hengen ryhmä kerrallaan haastatteluita varten. Av-viestinnässä on käytetty pientä ryhmäkokoja, koska silloin on mahdollista järjestää lisäksi ryhmähaastattelu. Useimmat haastatelluista katsoivat, että haastateltavien opiskelijoiden määrän ei tulisi kerrallaan olla kovin suuri, korkeintaan 10 henkilöä. Odotus on, että opiskelijoiden sitoutuminen paranee, kun heitä hakeutumisvaiheessa haastatellaan henkilökohtaisesti. Haastatteluita on järjestetty myös puhelimitse.

Ryhmähaastattelu

Yksilöhaastatteluiden lisäksi av-viestinnän hakeutujille on järjestetty ryhmähaastattelu. Kouluttajan mukaan tällainen tilanne antaa vertaistukea hakeutujalle ja vertaiskokemusta siitä, millaisin osaamisin ja asentein muut ovat hakeutumassa koulutukseen. Samalla on mahdollisuus yhtä aikaa antaa infoa tutkinnosta, sen perusteista ja valmistavasta koulutuksesta. Opiskelijoilla on mahdollisuus esittää kysymyksiä. Ryhmätilanteen käyttö säästää aikaa, kun tutkintoon liittyviä asioita kerrotaan useammalle yhtä aikaa.

Sähköposti

Kun hakeutuja on ollut puhelinhaastattelussa, lähettää kouluttaja hänelle sähköpostitse infopakettin, jossa on tutkinnon perusteet, opintojaksojen kuvaukset sekä näyttö- ja opiskelusuunnitelmat. Näin opiskelija perehtyy näihin dokumentteihin, ennen kuin tulee oppilaitokseen tapaamaan kouluttajaa varsinaista haastattelua varten. Sähköpostia on hyödynnetty myös tilanteissa, joissa hakeutujalle lähetetään ennakkotehtäviä tai tiedotetaan hakeutumisvaiheen päätöksistä.

Todistukset ja lomakkeet

Tietojenkäsittelyn puolella hakeutujia on pyydetty täyttämään internet-sivulla oleva hakeutumislomake, johon talletetaan hakeutujan lähtötiedot. Kun opiskelija tulee

haastatteluun, hän tuo mukaan todistukset ja haastattelun yhteydessä lomake täydennetään ja allekirjoitetaan. Näin hakeutumisvaiheesta syntyy dokumentoitu asiakirja, josta myöhemmin saadaan tiedot, kun hakeutujasta tulee opiskelija. Toisaalta, jos hakeutuja on ohjattu kääntymään jonkun toisen oppilaitoksen ja siellä tietyn kouluttajan puoleen, merkitään myös tuo tieto hakeutumislomakkeeseen, jotta myöhemmin nähdään, miten hakeutusprosessi eteni ja millaisia päätöksiä siinä tehtiin.

Testi

Osaan.fi –testien käyttöä pidetään hyvänä keinona saada tietoa hakeutujan osaamisesta. Jos hakeutuja kertoo luki-vaikkeudesta, hänet voidaan ohjata OKSA:n puolella toimivan erityisopettajan luo testauksia varten. Kun testistä on kirjallinen dokumentti, voi kouluttaja tiedottaa asiasta muita kouluttajia, jos opiskelija sen sallii.

Oppimisvalmiuksien testit

Luki-häiriötä tai mitään muuta hakeutumisvaiheessa esille tullutta oppimiseen liittyvää vaikeutta tai hakeutujan henkilökohtaisia ongelmia ei dokumentoida. Yleensä hakeutuja ottaa itse puheeksi, jos hänellä on luki-häiriö ja hän haluaa, että se huomioidaan. Jos kouluttaja havaitsee testeissä tai ennakkotehtävissä luki-häiriön, sitä ei oteta puheeksi hakeutujan kanssa, koska "ei aikuiselle mennä kertomaan sellaista". Erään kouluttajan mukaan "...luki-pulma ei ole asia, jota pitäisi testata kaikilla, ei ole alalla tärkeä asia, koska opiskelija voi pystyä parempaan suulliseen ilmaisuun ja näin sitä kautta saa paremmin esityksensä ja näyttönsä onnistumaan."

Yleinen menettely on, että "Ei kirjata luki-häiriötä, koska ei ole mitään ohjeistusta niiden kirjaamisesta." Toisaalta todetaan, että "erityisryhmien tarpeiden tyydyttäminen on hoidettu huonosti" ja että "pahimmillaan luki-häiriö tulee esille vasta kun opiskelija on näytössä, eikä saa sitä onnistumaan tai hänelle on paniikkihäiriö, kun on pidettävä esitys luokan edessä."

Haastateltavat mainitsivat seuraavia asioita, joihin hakeutumisvaiheessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota vrt. eri tutkinnot:

Lisää erilaisia testejä, mahdollisesti tietokoneen ajokorttikokeita, tehtäviä tai osaamiskartoituksia, joiden kautta sekä hakeutuja että henkilökohtaistamista tekevä kouluttaja saisivat lisää tietoa hakeutujan osaamisesta ja opiskeluvalmiuksista, myös mahdollisista erityistuen tarpeista, kuten esimerkiksi luki-häiriöstä. Lisäksi hakeutumisvaiheeseen toteuttamiseen oppilaitoksessa tulisi varata riittävästi aikaa, mm. haastattelut ovat aikaa vieviä ja ylipäänsä hakeutuvien opiskelijoiden kohtaaminen tulee suunnitella hyvin.

6.2 Näyttötutkinnon suorittaminen

Henkilökohtaistetussa tutkinnon suorittamisessa on aina noudatettava tutkinnon perusteissa määritellyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteerejä sekä ammattitaidon osoittamistapoja. Tutkintotilaisuuksien aikataulut ja käytännön järjestelyt tulee suunnitella mahdollisimman hyvin tutkintoa suorittavan tilanteeseen soveltuviksi. (Määräys henkilökohtaistamisesta 2006.)

Keski-Suomen alueen koulutuskuntayhtymien yhteisesti laatimassa näyttötutkintostrategiassa todetaan, että näyttöjen henkilökohtaistamiseen liittyen opiskelijalle laaditaan henkilökohtainen kehityssuunnitelma (HEKS) ja henkilökohtainen näyttösuunnitelma (HENSU).

Henkilökohtaistamismääräyksessä ei määritellä, missä vaiheessa näyttötutkintosuunnitelma on laadittava. Myöskään näyttösuunnitelmien tarkkuustasoa ei ole määritetty. Oppilaitoksen näyttötutkintostrategiassa todetaan, että henkilökohtainen näyttötutkintosuunnitelma (HENSU) on laadittava viimeistään kahden kuukauden kuluttua opintojen aloittamisesta. HENSU-käytännöt vaihtelevat eri tutkintojen kohdalla, kuten seuraavasta käy ilmi.

Päiväryhmissä opiskeleville merkonomeille näyttösuunnitelma tehdään yleensä vasta perusopintoihin liittyvän työssäoppimisjakson alkaessa. Poikkeuksena ovat ne opiskelijat, joilla on opiskelu- ja työtaustaa entuudestaan. Heitä voidaan ohjata joissain tapauksissa jopa suoraan näyttöön. Oppisopimusopiskelijoiden kohdalla henkilökohtainen näyttösuunnitelma tehdään usein jo ennen opiskelun aloittamista. Danomeille suunnitelma laaditaan yleensä vasta ensimmäisen lukukauden jälkeen.

Samoin av-viestinnän opiskelijoille laaditaan opiskelun käynnistyttyä vain hyvin karkea suunnitelma, joka sitten tarkentuu opiskelun edetessä.

Perusteluna näyttösuunnitelman laatimisen lykkäämiselle esitetään, että ei haluta hämmentää opiskelijoita heti opiskelun alkuvaiheessa, vaan paneudutaan näyttösuunnitelmiin myöhemmin. Av-viestinnän alalla asiakkailta tulevat työtilaukset ja projektit saattavat hyvinkin nopeasti muuttaa ja tarkentaa näyttöjen toteuttamista. Moni haastateltava toteaaakin, että näyttöjen suunnittelu ja näyttöjen ohjaus ovat alueita, jotka ovat jatkuvan kehityksen kohteena. Esimerkkinä merkonomien liiketalous ja hallinto –tutkinnon osa (LH), joka on hyvin laaja-alainen ja tällä hetkellä kaikki näytävät tutkinnon osan kokonaan. Näyttö tapahtuu oppilaitoksessa portfolio-tyyppisenä esittelytilaisuutena, jossa näytön antaja esittelee liiketoimintakuvauksen tai –suunnitelman ja muita tutkinnon osaan liittyviä dokumentteja, mm. taloudellisia laskelmia. LH –tutkinnon osan näyttöä tulisi myös voida henkilökohtaistaa ja sopia mm. käytännöt, miten jo olemassa oleva osaaminen tunnistetaan ja tunnustetaan sekä dokumentoidaan ennen näyttötilaisuutta.

Näyttöjen suunnittelu edellyttää, että kouluttajat saavat enemmän tietoa työpaikoista, työpaikoille tarvitaan edelleen lisää arvioijakoulutusta ja perehtymistä tutkinnon perusteisiin. Nähdäänkin, että vastuukouluttajan on tunnettava tutkinto ja niin hyvin, että pystyy perehdyttämään työpaikkaohjaajia, jotta työpaikalta voidaan tunnistaa näyttöön sopivia tehtäviä. Usea haastateltava toteaa, että usein näyttöön sopivista tehtävistä ajatellaan, että niiden tulisi olla monimutkaisia tai jotenkin erityisiä. Yksi kouluttaja toteaaakin, että tehtävien suunnittelu ja ohjaus varmastikin paranee sitä mukaa, kun niistä kertyy lisää kokemusta. Näyttöjen suunnittelu ja ohjaus on haastava tehtävä kaikille osapuolille.

Pari kouluttajaa nosti esille oppisopimusopiskelijoiden näytöt todeten, että niiden suunnitteleminen ja toteuttaminen sujuu paljon luontevammin ja sujuvammin kuin koulutusohjelmaopiskelijoiden näytöt. Syyksi he arvelivat sen, että opiskelijat yleensä olleet työpaikalla jo entuudestaan ja he tuntevat työpaikan ja työn, mitä siellä tehdään. Tämä helpottaa kaikkia osapuolia, kun on määriteltävä näyttötehtäviä ko. työpaikalla.

Työssäoppimisen suunnitelma –käytännöstä oltiin kahta mieltä. Osa kouluttajista oli sitä mieltä, että näytöt ovat työssäoppimisen tavoitteita jo sinällään, eikä erillistä työssäoppimisen suunnitelmaa tarvita. Osa kouluttajista toi ilmi, että työssäoppimisjaksolle tulisi luoda selkeä käytäntö, jossa opiskelija asettaa tavoitteita omalle oppimiselleen työssäoppimisjakson aikana. Esimerkkinä käytännöistä se, että liiketalouden perustutkinnon HOPS-lomakkeessa on mukana osio työssäoppimissuunnitelman laatimista varten. Päiväopiskelijoiden osalta työssäoppimissuunnitelmaa ei kuitenkaan tällä hetkellä täytetä, vaan paino on henkilökohtaisen näyttösuunnitelman laatimisessa ja siihen liittyen monipuolisessa työtehtävien hoitamisessa. Arvioitavana näyttönä ovat kaikki työtehtävät työssäoppimisjakson aikana.

6.3 Tarvittavan ammattitaidon hankkiminen

Oppimisen suunnittelussa ja toteutuksessa on otettava huomioon opiskelijan elämäntilanne, aikaisemmin hankittu osaaminen, todetut oppimistarpeet ja työssä oppimisen mahdollisuudet. Lisäksi henkilökohtaistamisessa on yhteisesti suunniteltava opiskelijalle soveltuvat opiskelu- ja arviointimenetelmät sekä ohjaustoimet. (Määräys henkilökohtaistamisesta 2006.)

Henkilökohtaistamismääräyksessä ei määritellä, milloin suunnitelma tarvittavan ammattitaidon hankkimisesta on laadittava. Tässä raportissa käytetään tästä suunnitelmasta edelleen lyhennettä HOPS, koska se ilmaisee mielestäni hyvin sen, mitä suunnitelma pitää sisällään eli henkilökohtaistettua oppimisen suunnittelua ja suunnitelmaa. Tässä yhteydessä on hyvä todeta, että HOPS-lyhenteen aukikirjoitettu muoto ja sisältö vaihtelee eri oppilaitoksissa näkökulman mukaan. Se voi tarkoittaa henkilökohtaista opetussuunnitelmaa, jolloin kyseessä on oppilaitoksen vahvistama suunnitelma. Kun puhutaan henkilökohtaisesta opiskelu- tai oppimissuunnitelmasta, painottuu puolestaan opiskelijan näkökulma. Ohjaavan koulutuksen puolella puhutaan HOJKS:ista ja silloin tarkoitetaan henkilökohtaista opetuksen järjestelyä koskevaa suunnitelmaa ja henkilökohtaista opetussuunnitelmaa.

Aikuisopiskelijan odotetaan yleisesti olevan itseohjautuva yksilö, joka tunnistaa omat oppimisvaikeutensa ja etsii niihin aktiivisesti apua. Tosiasia kuitenkin on, että osa opiskelijoista tarvitsee enemmän tai vähemmän apua ja ohjausta opintojensa eri vaiheissa. Ohjauksen keinoina HOPS:in laatiminen ja päivittäminen ja

ohjauskeskustelut ovat keskeisiä sekä opintojen alkuvaiheessa että pitkin opintojen kestoja. HOPS on sopimus, jonka opiskelija laatii ja allekirjoituksellaan sitoutuu noudattamaan. HOPS:it laaditaan sähköiseen muotoon määrämuotoisille lomakkeille, mutta niitä säilytetään yleisesti kansioissa. Tulevaisuudessa ne siirtynevät sähköiseen muotoon siten, että niitä voidaan säilyttää ja päivittää verkossa. Näin tietoja on helpompi pitää ajan tasalla ja tiedot ovat kaikkien sitä tarvitsevien saatavilla.

Opintojen ohjaus toteutuu eri alojen opinnoissa pääosin osana muita opintoja. Opintojen alkuvaiheessa on yleensä noin 1,5 ov:n orientoivat opinnot, joiden aikana mm. selvitetään oppimisvalmiuksia ja perehdytään tutkinnon sisältöön. Käsi- ja taideteollisuusosalalla tehdään harjoitus, jonka nimi on oman elämän reikäleipä. Harjoituksessa pohditaan, mihin opiskelijan valitsema koulutus johtaa, ja mitä tutkinnon perusteissa olevat tutkinnon osat tarkoittavat käytännön työelämässä. Tavoitteena on saada opiskelija pohtimaan, mikä merkitys valitulla koulutuksella on opiskelijan urakehityksessä. Näiden pohdintojen jälkeen opiskelijan on helpompi hahmottaa, mitä asioita hän voi sisällyttää HOPS:iin. Kun opiskelija on laatinut oman HOPS:in, hän käy henkilökohtaisen keskustelun oman vastuukouluttajansa kanssa. Keskustelussa käydään läpi ja tunnistetaan opiskelijan oma osaaminen, tunnistetaan oppimisvajeet, sovitaan, mikä on tapa, jolla puuttuva osaaminen hankitaan ja mitä ja miten osaaminen näytetään. Näin HENSU:n laatiminen linkittyy HOPS:iin ja on sille luonteva jatko.

HOPS:iin tulisi myös sisältyä suunnitelma siitä, millaisia ohjaustoimia opiskelija tarvitsee. Aikuiskoulutuksessa näyttää syntyvän tässä kohtaa ristiriitainen tilanne. Aikuisopiskelijalta odotetaan itseohjautuvuutta ja omien oppimisvalmiuksensa tunnistamista, "eikä aikuiselle ihmiselle mennä sanomaan, että sinulla, kuule, saattaisi olla jotakin luki-häiriötä tai muuta sellasta". Ja näin opiskelijalle ei aktiivisesti tuoda esille seikkoja ja toimia, joilla opiskelijan edistymistä voitaisiin tukea ja toimia opiskelijan omien etujen puolesta. Mielestäni tähän kaivataan selkeitä, yhteisiä menettelyjä, jotta asioita voidaan käsitellä asioina, eikä osapuolten tarvitse tuntee turhaa vaivautuneisuutta. Kaikkien toimienhan tavoitteena on kuitenkin auttaa ja tukea aikuisopiskelijan mahdollisuuksia oppia ja suorittaa tutkinto.

Liiketalouden tutkinnossa on tällä hetkellä myös mahdollisuus saada tukiopetusta, kun opiskelija pyytää sitä ja sopii asiasta kouluttajan kanssa. Aikuisopistossa ei ole erikseen opinto-ohjaajia, ja kouluttajat tekevät opintojen ohjausta osana muuta työtään. Yksi kouluttaja toteaa, että 'tavallinen normiopiskelija' saa tarvitsemansa tuen, mutta erityistukea tarvitsevien opiskelijoiden tarpeisiin tarvittaisiin lisäresursseja. Kouluttajat tuntevat selkeästi tarpeen lisäkoulutukseen ajatellen opiskelijoiden ohjausta. Esiin nousi myös näkemys, että kouluttajalle tulee eteen myös sellaisia tilanteita, että syntyy aika ajoin tarvetta kouluttajien työnohjaukselle. "Kouluttajan pitäisi tuntea omat rajansa, eikä mennä liian syvälle opiskelijan maailmaan. Mutta se ei aina ole niin helppoa." Honka, Lampinen & Vertanen (2000, 41, 95) toteavatkin, että ammatillisen opettajan on oltava valmis kohtaamaan avoimesti erilaisia ihmisiä, asioita ja ympäristöjä ja että opettajan työ on pitkälti ihmissuhdetyötä. (ks. myös Onnismaa 1998.)

Olellainen merkitys HOPS:in laatimisessa on oppilaitoksen opintotarjonta. Aikuisopistossa on menossa hankkeita, joiden tavoitteena on kehittää yhteisten opintojen tarjontaa ja tuoda opiskelijoille opintotarjotin, josta opiskelija voi valita opintojaksoja omaan HOPS:iinsa. Tällä hetkellä osa opinnoista on päällekkäisiä esimerkiksi niin, että samoja opintoja järjestetään useille aloille, ja tarkoitus onkin yhdistää niitä ja siten säästää resursseja. On nähtävissä, että tätä kautta on myös mahdollisuus parantaa opetuskokonaisuuksien hallintaa. Se, miten opintojen tarjonta muuttuu, ei vielä ole tiedossa. Voisiko esimerkiksi kahdeksan viikon jaksotus opintojaksotarjonnassa olla toimiva järjestelmä? Kun opintojen tarjontaa kehitetään, on samalla kiinnitettävä huomiota opetuksen laatuun ja ajan tasalla olemiseen. Kaivataan myös opintotarjonnan pidempijänteistä suunnittelua. Esimerkkinä ovat oppisopimusopiskelijat, joille olisi tarve laatia ohjelmaa seuraavan puolentoista vuoden ajalle, mutta opintotarjontaa suunnitellaan muutaman kuukauden jänteellä.

"Vaikka tulee henkilökohtaistaminen, niin tutkinnon suorittaminen ei muutu." Edellä mainittu on yksi esille tullut näkökanta. Perusteluna esitetään yleisesti se, että ammattitaidon hankkimisen vaiheessa "kaikki yleensä tekevät kaikki opintojaksot". Näin tapahtuu joko siitä syystä, että opiskelijat haluavat päivittää osaamistaan ja varmistua joskus pitkästä työkokemuksestakin huolimatta, että ovathan asiat kuten he ovat niiden ajatelleet olevan ja näin he valitsevat kaikki opintojaksot

opiskelusuunnitelmaansa. Toista näkökulmaa edustavat ne kouluttajat, jotka kannustavat opiskelijoita harkitsemaan, mitä kannattaa opiskella ja mitä kannattaa sisällyttää suoraan näyttöön. Kun opiskeluohjelma on näin henkilökohtaistettu, opiskelija voi valmistua ja saada näyttötutkinnon yhdessä kolmasosassa siitä ajasta, joka perustutkintoon kuluu perinteisen opiskeluohjelman mukaisesti.

6.4 Dokumentointi

Henkilökohtaistamisessa on dokumentoitava näyttötutkintoon ja siihen valmistavaan koulutukseen hakeutumisessa, tutkinnon suorittamisessa ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa. Dokumentointi koostuu henkilökohtaistamista koskevaksi asiakirjaksi. Tutkinnon suorittajan sekä koulutuksen järjestäjän ja tarvittaessa tutkinnon hankkijan tulee allekirjoittaa tämä asiakirja ja siihen mahdollisesti tehtävät muutokset. Henkilökohtaistamisen toteutumista on arvioitava tutkinnon suorittamisen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimisen edetessä osapuolten keskenään sopimalla tavalla. Asiakirjaan ei saa sisällyttää viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (L621/1999) tarkoitettuja salassa pidettäviä tietoja. (Määräys henkilökohtaistamisesta 2006.)

Jyväskylän aikuisopistossa on käytössä eri tutkinnoissa useita erilaisia asiakirjoja, lomakkeita, oppaita ja ohjeistuksia liittyen näyttötutkintojen suorittamiseen ja tarvittavan ammattitaidon hankkimiseen. Kaikki alat perustelevat, että ala edellyttää tiettyjä asioita ja niihin liittyviä käytäntöjä ja siksi käytetään erilaisia asiakirjoja. Asiakirjojen moninaisuus johtaa helposti siihen, että oppilaitoksen käytössä oleva termistö hämärtyy ja käytännössä asiakirjojen ajan tasalla pitäminen on aikaa viepää niiden määrän ja erimuotoisuuden vuoksi. Esimerkkinä hämärtyneestä lyhenteestä on HEKS (henkilökohtainen kehityssuunnitelma), joka kyllä esiintyy näyttötutkintostrategioissa ja opiskelijan oppaassa, mutta muutama kouluttaja yhdisti sen työyhteisön henkilökohtaisiin kehityskeskusteluihin, joita käydään esimiehen kanssa. Seuraavassa on esimerkkinä, miten HOPS esiintyy aukikirjoitettuna muutamissa eri asiakirjoissa.

Näyttötutkintostrategia

- henkilökohtainen opiskeluohjelma ja oppimissuunnitelma

Koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelma

- henkilökohtainen opiskelu- ja urasuunnitelma

- henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS)

Tutkintokohtaisten opetussuunnitelmien yhteinen osa

- henkilökohtainen opiskelu- ja urasuunnitelma

Liiketalouden perustutkinnon perusteet (OPH)

- henkilökohtainen opiskelusuunnitelma

Av-viestinnän perustutkinnon opetussuunnitelma (JAO/HAKA)

- henkilökohtainen oppimissuunnitelma

Tietojenkäsittelyn perustutkinnon opetussuunnitelma (HAKA)

- henkilökohtainen opiskeluohjelma, joka sisältää henkilökohtaisen oppimissuunnitelman ja näyttösuunnitelman, henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, ohjaavan koulutuksen yhteydessä henkilökohtainen kehityssuunnitelma

HAKA opiskelijan opas

- henkilökohtainen opiskeluohjelma, henkilökohtainen opiskelusuunnitelma, tarvittavan ammattitaidon hankkimisen suunnitelma (HOPS)
- (- tutkinnon suorittamisvaiheen suunnitelma (HENSU)).

Edellä olevat olivat esimerkkejä ohjeistuksiin liittyvästä käsitteitten vaihtelusta. Olennaisempi asia on kuitenkin se, miten henkilökohtaistamisen dokumentointi toteutetaan. Uusi käyttöön tuleva oppilashallintajärjestelmä tulee varmasti osaltaan helpottamaan ja muuttamaan varsinaista henkilökohtaistamisen dokumentointia hallittavampaan suuntaan. Kaikkien toimijoiden kannalta olisi järkevää ja perusteltua, että opiskelijan dokumentit muodostaisivat yhtenäisen kokonaisuuden/sähköisesti hallinnoitavan portfolion, joka syntyy hakeutumisvaiheessa ja jota täydennetään opiskelun ja näyttöjen edetessä.

6.5 Henkilökohtaistamiskäytännön tuomat muutokset

Henkilökohtaistamisen myötä jokainen käsitellään yksittäisenä henkilönä.

Asiakaslähtöisyys ja joustavuus ovat avainsanoja, kun puhutaan aikuisopiskelijan opintojen henkilökohtaistamisesta. Ajatuksena on etsiä sopiva tutkinto, oikea opintopolku ja ottaa huomioon hakeutujan lähtökohdat, tarpeet, mahdollisuudet ja

mitä oppilaitoksella on tarjottavana. Edellä mainittujen elementtien perusteella voidaan muokata niitä kokonaisuuksia, keinoja ja tapoja, joiden kautta opiskelijan osaaminen ja tutkinnon vaatimusten välinen kuilu voidaan täyttää. Olennaista on, miten oppilaitoksessa voidaan tunnistaa opiskelemaan hakeutuvan opiskelijan osaamista, oppimisvalmiuksia ja päätyä oikeudenmukaiseen tulokseen siitä, mikä olisi opiskelijalle oikeudenmukainen ja sopiva tutkinto.

6.6 Henkilökohtaistamisen merkitys opiskelijalle

Aiemmin tarjottiin valmistavia koulutuksia ja niistä ilmoitettiin mm. sanomalehdissä. Nyt näiden lisäksi on tarjolla koko ajan jatkuvaa hakua, jonka kautta pääsee joustavasti aloittamaan opintonsa oman opiskelu- ja näyttösuunnitelmansa mukaisesti. Nyt opiskelijat saavat itse miettiä, miten ja milloin näyttöjä toteuttaa. Yksi vastaaja puolestaan toteaa, että henkilökohtaistaminen tarkoittaa yksilöllisiä opinpolkuja, se mahdollistaa tutkinnon suorittamisen ja samalla vähentää koulumaisuutta. Koulutustarjontaa tulee samalla kehittää, jotta se palvelee paremmin tarvittavan ammattitaidon hankkimista.

Yksilöllisyys tarkoittaa esimerkiksi sitä, että ikä tai pohjakoulutus ei vaikuta siihen, mitä tai millaisen koulutuksen hakeutuja valitsee. Opiskelija voi vaikuttaa opiskelun toteuttamisen aikatauluun ja mukauttaa sitä oman elämäntilanteensa mukaan. Kouluttajien mukaan opiskelijat voivat näin ottaa vastuuta omasta opiskelustaan. Opiskelijalle avautuu näkökulmia, suuntia kohti tulevaisuutta juuri sen tutkinnon kautta, jonka he ovat valinneet. Ajatellaan näin, että se palvelee opiskelijan tulevaisuutta. Esiin nousi myös ajatus, että jos opiskelija jo hallitsee tietyn alueen, voisi vapautuneen ajan käyttää jonkun muun alueen syventämiseen. Tämä kuitenkin edellyttää myös kouluttajalta alan laajaa hallintaa ja systemaattisuutta, jotta opiskelijoille voisi löytää sellaisia opintojaksoja, joilla he voivat täydentää tai syventää osaamistaan.

Henkilökohtaistaminen voi merkitä opiskelijan kannalta myös sitä, että oman opiskeluryhmän tuki vähenee, ja opiskelijalta odotetaan entistä enemmän itsenäisyyttä ja itseohjautuvuutta. Monipuolistuvien opetusmenetelmien myötä myös

kontaktitunnit vähenevät. Opiskelijalta edellytetään enenevässä määrin kykyä toimia verkossa ja etäopiskella.

6.7 Henkilökohtaistamisen käyttöönoton vaikutus kouluttajan työhön

Osa haastatelluista oli sitä mieltä, että henkilökohtaistaminen ei muuta kouluttajan työtä paljoakaan. "Kouluttaja menee edelleenkin luokkaan ja opettaa sen mitä pitää." Ne kouluttajat, jotka olivat osallistuneet hakeutumisvaiheen toteuttamiseen kuluneen talven aikana, totesivat, että henkilökohtaistaminen tulee muuttamaan kouluttajan työn sisältöä ja toimintatapoja monin eri tavoin.

Aikuisopistolla ei ole erikseen koulutussuunnittelijoita eikä opinto-ohjaajia. Kouluttajan nimikkeellä työskentelevän henkilön tehtäviin voi sisältyä opetuksen lisäksi tutkintovastaavan ja näyttövastaavan tehtäviä, työharjoittelupaikkojen etsimistä ja yhteydenpitoa, opintojen suunnittelutyötä, kehittämisprojekteihin osallistumista sekä opiskelijoiden ohjausta ja arviointia. Henkilökohtaistamisella katsotaan yleisesti olevan työmäärää lisäävä vaikutus. Vaikkakin ohjausta ja suunnittelua on toteutettu aiemminkin, tuntuu sen määrä nyt edelleen lisääntyvän henkilökohtaistamisen myötä. Aikuisopistolla, kuten muuallakin Jyväskylän ammattiopistossa, on toteutettu laaja organisaatiomuutos ja yksi haastatelluista totesikin, että muutoksen tavoitteena on nimenomaan yhtenäistää käytäntöjä. Yksi esimerkki yhtenäistämisestä on Hakan tutkintojen yhteisten opintojen tarjonnan ja toteutuksen muuttaminen kaikille tutkinnoille yhteiseksi. Perustutkinnoissa on samankaltaisia sisältöjä ja opintotarjotin uudistuksella pyritään mm. tarjoamaan yhteisiä luentoja yhteisissä opinnoissa, joille osallistujia voi tulla eri tutkinnoista.

Henkilökohtaistamisen määräys vaikuttaa opetuksen järjestelyihin ja toteutukseen, ajankäyttöön, menetelmiin, kouluttajien verkostoitumiseen, työnjakoon ja seurantajärjestelmiin. Oppilaitoksessa on menossa hankkeita, joilla pyritään parantamaan erilaisten järjestelmien toimintaa, mm. kuluvan vuoden aikana ollaan ottamassa käyttöön uutta oppilashallintajärjestelmää. Uudessa järjestelmässä on mahdollista hallinnoida opiskelijoiden oppilastietoja ja kaikkea opiskelijaan liittyvää dokumentaatiota.

Henkilökohtaistamisen toteuttaminen vaikuttaa kouluttajan työhön monin tavoin ja muutokset tulevat näkyviin haastateltavien mukaan mm. seuraavin tavoin: kouluttajien verkostoituminen, eri toimijoiden yhteistyö, kouluttajien työnjaon muutokset, työn määrä, ohjauksen lisääntyminen, kontaktituntien väheneminen opetettavaa opintojaksoa kohti ja verkko-opetuksen käytön lisääminen. Yksi kouluttaja toteaaakin, että "ne kouluttajat, jotka eivät ota aktiivisesti verkko-opetuksen mahdollisuuksia käyttöön, tulevat joutumaan ahtaalle, koska yhä vähemmässä ajassa on kyettävä opettamaan samat sisällöt kuin aiemminkin". Näin henkilökohtaistamisen periaatteet pakottavat muutokseen ja kehitykseen sekä oppilaitosta että näyttötutkintojen parissa työskenteleviä eri toimijoita.

7 Hakeutumisvaiheen palautekyselyn tuloksista

Opiskelijat vastasivat hakeutumisvaiheen palautekyselyyn. Kyselylomakkeena käytettiin verkko-ohjaus.net –sivustolla olevaa verkkolomaketta, joka on liitteessä 2. Aikuisopisto hankki käyttöönsä tunnukset, joilla kyselyyn vastanneiden koulutusryhmien tulokset oli mahdollista koota yhteen. Verkko-ohjaus.net sivustolla on myös lomakkeet koskien näyttötutkinnon suorittamista ja tarvittavan ammattitaidon hankkimista. Alla olevassa kyselyyn vastanneiden opiskelijoiden määrät tutkinnoittain. (Liiketalouden tulokset eivät ole vielä käytettävissä tämän raportin julkaisuajankohtana. Ne julkaistaan aikanaan oppilaitokselle tulevassa raportissa.)

Tutkinto	Opiskelija- määrät	Kysely- vastaukset	Vastaus- prosentti
Liiketalous			
Av-viestintä	20	11	55 %
Tietojenkäsittely	10	8	80 %
Kaikki yhteensä			

Lomakkeen kysymykset jakautuvat seuraaviin ryhmiin (sulkeissa on väittämien määrä): tutkintovalinta (4), yhteistyö (5), osaamisen tunnistaminen (10), tuki hakeutumisvaiheessa (2) ja toiminnan kehittäminen hakeutumisvaiheessa (2) (ks.

kuvaukset kyselylomakkeella). Väittämien vastausvaihtoehdot olivat 1=erittäin huonosti, 2=huonosti, 3=kohtalaisesti, 4=hyvin, 5=erittäin hyvin ja 6=en osaa sanoa.

Tutkinto	Tutkinto- valinta	Yhteistyö	Osaami- sen tunnis- taminen	Tuki hakeutumis- vaiheessa	Toiminnan kehittämi- nen
Liiketalous					
Av-viestintä	3,95	1,23	3,74	3,77	2,05
Tietojenkäsittely	3,28	1,19	3,56	2,43	2,75
Kaikki yhteensä					

Huomio kiinnittyy siihen, että av-viestinnän opiskelijoiden vastaukset tutkintovalintaa koskeviin väittämiin on saanut keskiarvon 3,95 eli lähes hyvän. Tätä selittävät varmastikin av-viestinnän hakeutumisvaiheessa käytetyt monipuoliset ennakkotehtävät ja haastattelut, joissa on pyritty selvittämään, onko ko. tutkinto soveltuva opiskelijalle. Samoin tutkintovalintaa koskevat väittämät ovat yleensäkin saaneet kohtalaisia keskiarvoja.

Eniten nollatuloksia (=en osaa sanoa) kerääntyi kysymyksiin koskien yhteistyötä, jossa kysytään mm., miten yhteistyötä on tehty työnantajan kanssa ja miten rahoitusvaihtoehdot on selvitetty. Nämä kysymysalueet ovat relevantteja erityisesti oppisopimusopiskelijoiden yhteydessä, ei niinkään omaehtoisissa koulutuksissa, kuten tässä tapauksessa on kyse.

Positiivista on myös, että osaamisen tunnistamista koskevat keskiarvot ovat kautta linjan yli 3,5 eli opiskelijoiden mielestä aihetta koskevat väittämät ovat pitäneet paikkansa keskiarvon mukaan vähintäänkin kohtalaisesti.

Tuki hakeutumisvaiheessa on saanut parhaan keskiarvon eli 3,77 av-viestinnän vastaajilta.

Väittämät liittyen toiminnan kehittämiseen ovat saaneet kaikilta vastaajaryhmiltä keskiarvoa alhaisempia tuloksia. Voi myös ajatella, onko koulutusvaiheen

alkuvaiheessa opiskelijalla vielä voinut syntyäkään kovin selkeää näkemystä siihen, vaikuttaako opiskelijoiden antama palaute hakeutumisvaiheen kehittämiseen. En osaa sanoa vastauksia oli av-viestinnässä 45 % ja datanomeilla 21,4 %.

Kyselyvastausten edustavuuteen ja tulosten vertailtavuuteen vaikuttaa tutkinnoittain vaihtelevat vastaajamäärät ja vastausprosentti. Voi kuitenkin sanoa, että kyselytulosten keskiarvot ovat linjassa haastatteluissa esille tulleiden seikkojen kanssa, kuten esimerkiksi tutkinnoittain vaihtelevien ennakkotehtävä- ja haastattelukäytänteiden osalta. Haastattelut, tehtävät ja testit eivät kaikissa valintatilanteissa vaikuta välttämättä opiskelijan valintaan. Niillä on kuitenkin merkitystä, koska niiden avulla saadaan tietoa opiskelijoiden asenteista, motivaatiosta ja valmiuksista. Odotus on, että opiskelijat tulevat heti opintojen alussa tietoisiksi, mihin ovat ryhtymässä ja näin sitoutuvat alusta alkaen opintoihin. Ja tämähän on kaikkien osapuolien etu.

8 Kehittämiskohteita

Kouluttajien haastattelun viimeisenä kysymyksenä oli: "Mitkä ovat mielestäsi kolme tärkeintä asiaa, joita haluaisit kehittää henkilökohtaistamisen toteuttamisessa?" Olen ryhmitellyt esille nousseet asiat kolmeen ryhmään, jotka ovat systeemi, verkosto ja opiskelija. Suluissa olevat +-merkit tarkoittavat, montako kertaa asia tuli esille.

Systeemi:

- hakeutumisvaiheen kehittäminen ja systematisointi (++)
- näyttöjen järjestelmällinen toteuttaminen (++)
- yhteisten opintojen laajentaminen (+++)
- henkilökohtaistamisen dokumentointi & joustavat systeemit (+++)
- yhtenäiset käytännöt ja välineet, palaute mukaanlukien (+++)

Verkosto:

- alan tuntemuksen kehittäminen ja ylläpitäminen (+)
- työnohjaus & keskustelutuki (+)
- resurssit ja työnjako (++)

- yhteistyöverkoston luominen kaikkien toimijoiden kesken (+)

Opiskelija:

- aikaisemman osaamisen tunnistaminen (+)
- talon tuki opinto-ohjaukselle (+)
- erityistuen tarpeiden huomiointi (++)
- opiskelijan opiskeluvälmiuksien tukeminen (+).

Kehittämissuhteet painottuvat selvästi systeemin tai järjestelmän puolelle, mikä on luonnollista vaiheessa, jossa ollaan etsimässä ja luomassa parhaita käytäntöjä, jotta henkilökohtaistamisen periaatteet pääsevät toteutumaan. Kehityssuhteet liittyvät kaikkiin henkilökohtaistamisen vaiheisiin ja eri toimijoihin ja tämä seikka kertoo osaltaan sen, että haastatellut kokevat, että henkilökohtaistaminen tulee muuttamaan työskentelyä monin eri tavoin ja siksi kehittämisen tulee kohdistua koko oppilaitoksen toimintaan ja kulttuuriin. Voisikin ajatella, että henkilökohtaistamisen toteuttamista voitaisiin edistää ja yhtenäistää niin, että luodaan prosessikuvaus, jonka perusteella voidaan systemaattisesti käydä läpi tarkoituksenmukaiset toimintatavat.

9 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Tässä luvussa pyrin esittämään yhteenvedonomaaisesti joitakin toimenpide-ehdotuksia näyttötutkinnon henkilökohtaistamisen eri vaiheisiin liittyen.

Hakeutumisvaihe

- JAO:n Internet-sivuston uudistaminen siten, että koulutusmahdollisuuksista on helppo löytää tietoa

- yhteinen hakeutumislomake, jonka kaikki hakeutujat täyttävät Internet-sivulla

- hakeutumisklinikka –tyyppisen toimintatavan luominen

- klinikalla on tietty valikoima testejä, tehtäviä, ennakkotehtäviä, joista valitaan alakohtaisesti tietyt osiot kuitenkin niin, että alan sisällä kaikkia hakeutujia kohdellaan tasa-arvoisesti ja oikeudenmukaisesti

- klinikalle voidaan nimetä tietty luokkatila, jossa voidaan pitää esillä opiskeluoppaita ja esitteitä aikuisopistosta, ammattialoista, opiskelijoiden tukipalveluista, postereita, tutkintovaatimuksia yms. näyttötutkinnon suorittamiseen ja aikuisopistossa opiskeluun liittyen
- klinikka olisi 'auki' hakeutumisvaiheen opiskelijoille esim. kaksi kertaa kuukaudessa ja näin hakeutuvia voisi kutsua oppilaitokseen alkuhaastatteluihin, testeihin ja tutustumiskäynnille tiettyinä päivinä ja näin useammalle opiskelijalle voisi teettää testit ja käydä lisäksi yksilöllisiä keskusteluja (muina aikoina luokkatila toimisi orientoivien opintojen, ohjauskeskustelujen ja oppilaitosnäyttöjen tilana)
- klinikalle voisi kutsua saman alan opiskelijoita ja valmistuneita, työpaikkaohjaajia ja hakeutujia voisi kysellä opiskeluun liittyviä asioita
- klinikka muodostaisi yhtenäisen alustan, josta opiskelemaan hakeutuvan olisi mahdollista saada kuva, millaista aikuisopistossa opiskelu on ja millaisia asioita se edellyttää
- klinikalla selvitetään aktiivisesti opiskelijan oppimisvalmiudet ja erityistuen tarpeet, koska em. seikat on huomioitava tarvittavan ammattidaidon hankkimisen ja näyttötutkinnon suorittamisen suunnitelmissa

- toimitetaan hakeutujalle viipymättä tieto, voidaanko hänet ottaa lennosta mukaan valmistavaan koulutukseen/tuleeko hänen odottaa seuraavan alkavan koulutuksen ajankohtaa/vai ohjataanko hänet jollekin toiselle alalle

Näyttötutkinnon suorittaminen ja sen suunnittelu

- luodaan oppimissuunnitelmakäytäntö työssäoppimisjaksoille
 - opiskelija saa oppimistehtäviä, joita toteuttamalla hän voi toimia aktiivisesti työssäoppimispaikassa ja pyrkiä löytämään työtehtäviä, joissa voi toteuttaa niitä
 - yksi oppimistehtävistä voisi olla, mikä alalle tyypillinen työtehtävä tai tilanne voisi soveltua opiskelijan näyttötehtäväksi
- toteutetaan työssäoppimisjakso useammassa osassa
- > jaksojen välillä näyttösuunnitelma tarkentuu, kun alan työtehtävät tulevat tutummiksi

Tarvittavan ammattitaidon hankkiminen ja sen suunnittelu

- käytetään riittävästi aikaa orientoivien opintojen vaiheessa perehtymiseen siihen, miten alan ammatilliset vaatimukset ja alan tehtävät käytännössä kohtaavat
- orientointivaiheessa opiskelijaa aktivoidaan pohtimaan, mihin tämä valittu ammatillinen koulutus ja tutkinto johtavat
 - opiskelijan ura-ajattelu, päämäärätietoisuus ja opiskeluorientaatio saavat mahdollisuuden ja kipinän kehittyä (vrt. elämän reikäleipä)
- kehitetään opintotarjonnan monipuolisuutta, laatua ja järjestämistä vastaamaan jatkuvan haun ja opiskelun non-stop –aloittamisen periaatetta
- lisätään opintojen valintamahdollisuuksia eri alojen kesken
- luodaan yhtenäinen käytäntö ja aikataulut HOPSien laatimiselle
- selvitetään aktiivisesti opiskelijan oppimisvalmiudet ja erityistuen tarpeet, jotta voidaan tukea opiskelijan ammattitaidon hankkimista ja näyttötutkinnon suorittamista
- käytetään yhteisiä HOPS- ja HENSU-lomakepohjia, jotta opiskelijatiedon hallintaa voidaan yhdenmukaistaa ja virtaviivaistaa
- käytetään aikaa oppimisvalmiuksien selvittämiseen ja kehittämiseen
- kehitetään osaamisen tunnistamista
- laaditaan HOPS ja johdetaan siitä HENSU viimeistään kahden kuukauden kuluessa opintojen alkamisesta (ei ole syytä jättää HENSU:n laatimista myöhemmäksi, koska alkuperehdytyksessä on olennaista käydä läpi näyttötutkinnon kokonaisuus, ja tässä näyttösuunnitelmalla on keskeinen sija)
- luodaan rutiini, jolla suunnitelmia pidetään elävinä, jotta ne ohjaavat opiskelijan edistymistä opinnoissaan

Dokumentointi

- otetaan käyttöön yhteiset sähköiset HOPS- ja HENSU-lomakkeet
- lomakkeistojen ja ohjeiden selkiyttäminen
 - luodaan selkeä ja yhtenäinen aikuisopiskelijan opas
 - luodaan tarvittava alakohtainen lisäohje
 - luodaan kaikille aloille yhteiset lomakkeet

Kouluttajien toiminta

- otetaan käyttöön kokemustenvaihtotapaamiset, jotta voidaan aktivoida yhteistyötä, verkostoitumista ja kokemusten vaihtoa eri alojen välillä

LOPUKSI

Näyttötutkintojen henkilökohtaistaminen vaikuttaa laajalti sekä opetuksen järjestelyihin, oppimisympäristöihin, opiskelun suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Aikuisopiskelija tuo mukanaan oman historiansa ja odottaa, että hänet ja hänen kokemuksensa otetaan huomioon, kun hänen opiskeluaan suunnitellaan. Se, miten oppilaitos pystyy vastaamaan näihin odotuksiin, on jatkuvan kehittämisen kohde oppilaitoksen toiminnassa ja kulttuurissa.

Tavoitteeni oli saada syntymään kokonaiskuva siitä, miten henkilökohtaistamista toteutetaan liiketalouden, av-viestinnän ja tietojenkäsittelyn perustutkinnoissa Jyväskylän aikuisopistossa. Pysin myös kuvaamaan mahdollisimman hyvin, millaisin käytännöin henkilökohtaistamisen toteuttamista tulisi edelleen tukea ja kehittää. Lopuksi kokosin yhteen muutamia ehdotuksia käytännön toimenpiteistä.

Koska tämän kehittämishankkeen tavoite oli tarkastella kaikkien kolmen vaiheen toteutumista, on ilmiöiden kuvauksessa pyritty pysyttelemään prosessin tasolla, eikä porautumaan johonkin yksittäiseen ilmiöön ja kehittämään sitä. Uskon ja toivon, että tämä kehittämishanke osaltaan on toiminut ja tulee toimimaan jonkinlaisena interventiona oppilaitoksen henkilökohtaistamisen käytänteiden kehittämisessä ja levittämisessä. Kun organisaatiossa tehdään mitä tahansa kehittämishanketta, haastatellaan ihmisiä ja kootaan saadusta aineistosta kuvausta, joka edelleen tulee kaikkien tietoisuuteen, tuo tämä yhteen koottu aineisto yhteisesti näkyväksi oppilaitoksessa olevat erilaiset näkökulmat. Toivottavasti tämä yhteinen ääni antaa uusia sykäyksiä kokemusten ja tiedon vaihtoon, eri alojen kouluttajien keskinäiseen verkostoitumiseen ja parhaiden käytänteiden etsimiseen ja luomiseen.

10 Arviointi kehittämishankkeen toteutumisesta

Kehittämishankkeen aihe oli varsin laaja. Olin aluksi ajatellut, että keskittyisin ohjaukseen ja sen rooliin näyttötutkintojen henkilökohtaistamisessa. Sitten kuitenkin koko henkilökohtaistamisen alue vaikutti niin mielenkiintoiselta, että päätin ottaa mukaan tarkasteluun henkilökohtaistamisen kolmen vaiheen toteutumisen aikuisopistolla ja seuraavaksi rajasin kohteeksi kolme perustutkintoa. Kun kohteena on kolme tutkintoa ja koko henkilökohtaistamisprosessi, on vaarana upota liian yksityiskohtaisiin ilmiöihin. Pysin pitämään näkökulman prosessin tasolla eli miten henkilökohtaistamisen eri vaiheet toteutuvat kolmessa tutkinnossa ja odotus oli, että jokaisesta tutkinnosta löytyy aineistoa ja esimerkkejä, jotka yhdessä muodostavat kuvaa siitä, millaisena esimerkiksi hakeutumisen vaihe näyttäytyy.

Hankkeen käynnistys, tiedottaminen oppilaitoksessa ja haastatteluiden toteuttaminen onnistuivat laaditun aikataulun puitteissa. Opiskelijakyselyn toteuttaminen oli alunperin tarkoitus toteuttaa lähettämällä lomakekysely edellisenä vuonna valmistuneille, mutta kyselyn kohderyhmä ja toteutustapa vaihtuivat hankkeen edetessä. Kysely toteutettiin verkko-ohjaus.net –sivustolla olevan AiHe-projektin yhteydessä syntyneellä verkkokyselyllä. Kohteeksi valittiin kolme koulutusohjelmaa, joiden opiskelijat olivat hakeutuneet uuden hakeutumisvaiheen menettelyn kautta.

Sain hyvää ja rakentavaa palautetta sekä ohjaajaltani Marjukka Seppäselältä opettajakorkeakoululla että hankkeen ohjaajalta Jari Uimoselta aikuisopistolla. Haastatteluiden toteuttaminen onnistui mielestäni hyvin ja haastatteluihin osallistuneet olivat hyvin avuliaita ja kehitysmuotoisia sekä vastatessaan kysymyksiini, että toimittaessaan esimerkkejä asiakirjoista ja aineistoista näyttötutkinnon suorittamiseen liittyen.

KIRJALLISUUS

Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän perustutkinto, media-assistentti. 2001. Opetushallitus.

Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet. Liiketalouden perustutkinto, merkonomi. 2000. Opetushallitus.

Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet. Tietojenkäsittelyn perustutkinto, datanomi. 2000. Opetushallitus.

Ammattiosaamisen näytöt käyttöön. 2006. Opetushallitus.

Eteläpelto, A. ja Tynjälä, P. 1999. Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. WSOY.

Gunnar, M., Pasanen, H., Pekkanen, M., Räsänen, L. & Vuolle-Salonen, M. 2004. Ohjaus näyttötutkinnon ja valmistavan koulutuksen henkilökohtaistamisessa. Ohjaus työ tavaksi –videoon liittyvä käsikirja. AiHe-projekti.

Honka, J., Lampinen, L. & Vertanen, I. 2000. Kohti uutta opettajuutta toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa. Skenaariot opettajan työn muutoksista ja opettajien koulutustarpeista vuoteen 2010. Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen ennakointihankkeen (OPEPRO) selvitys 10. Opetushallitus.

Jyväskylän ammattiopisto. 2006. Tutkintokohtaiset opetussuunnitelmat. Yhteinen osa. Johtajan päätös 216/20/2006.

Jyväskylän koulutuskuntayhtymän koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelma. 2005.

Määräys henkilökohtaistamisesta. 28.11.2006. Opetushallitus.

Näyttötutkinto-opas. 2003. Käsikirja tutkinnon järjestäjille ja tutkintotoimikunnille.

Näyttötutkintostrategia.2005. Jyväskylän koulutuskuntayhtymä. Jämsän seudun koulutuskuntayhtymä. Äänekosken ammatillisen koulutuksen kuntayhtymä.

Onnismaa, J. 1998. Aikuisten ohjaus auttamiskäytäntönä. Näkökulmia ohjauksellisten työtapojen erityispiirteisiin. Opetushallitus.

Rikkinen, A., Heikkinen, E., Ihanainen, P. & Nurmi, E-L. 2004. AiHe-projekti. Aikuisopiskelun henkilökohtaistaminen näyttötutkintotoiminnassa. 2000-2003. Hakapaino: Helsinki.

Tammikari, P. 2005. LH-näyttöraamit. Ohje näyttötilaisuuden toteuttamisesta. Jyväskylän Aikuisopisto.

<http://www.verkko-ohjaus.net/index.php?sivu=palautekyselyt>

LIITE 1

LIITTEET

HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Mitä tarkoitetaan aikuiskoulutuksen henkilökohtaistamisella?
2. Opiskelun ohjausta ja opintojen suunnittelua on tehty myös aiemmin. Miten henkilökohtaistamisen käyttöönotto on muuttanut käytäntöjä, vai onko? Mitä lisäarvoa henkilökohtaistamisen kolme eri vaihetta ovat tuoneet?
3. Millaista neuvontaa, ohjausta, yhteisesti sovittuja tukimuotoja ja palveluja Hakassa on käytössä näyttötutkintoa suorittamaan hakeutuneille?
4. Mitä henkilökohtaistaminen merkitsee opiskelijan kannalta?
5. Miten henkilökohtaistamisen käyttöönotto on muuttanut kouluttajan työtä?
6. Miten liiketalouden/av-viestinnän/tietojenkäsittelyn perustutkinnossa toteutetaan **hakeutumisvaiheen** henkilökohtaistamista? Mitkä ovat olleet onnistuneita ja toimivia käytänteitä? Kerro, mitä asioita tulisi edelleen kehittää.
7. Miten liiketalouden/av-viestinnän/tietojenkäsittelyn perustutkinnossa toteutetaan **näyttötutkinnon suorittamisvaihe** (henkilökohtaisen näyttösuunnitelman laatiminen)? Mitkä ovat olleet onnistuneita ja toimivia käytänteitä? Kerro, mitä asioita tulisi edelleen kehittää.
8. Miten liiketalouden/av-viestinnän/tietojenkäsittelyn perustutkinnossa **toteutetaan tarvittavan ammattitaidon hankkimisen vaihe** (henkilökohtaisen opintosuunnitelman laatiminen)? Mitkä ovat olleet onnistuneita ja toimivia käytänteitä? Kerro, mitä asioita tulisi edelleen kehittää.
9. Miten liiketalouden/av-viestinnän/tietojenkäsittelyn perustutkinnossa seurataan henkilökohtaistamisen toteutumista ja kerätään palautetta opiskelijoilta?
10. Mitkä ovat mielestäsi kolme tärkeintä asiaa, joita haluaisit kehittää henkilökohtaistamisen toteuttamisessa?

LIITE 2

Henkilökohtaistamisen palautekyselyt

TUTKINNON SUORITTAJAN PALAUTE HAKEUTUMISVAIHEESTA

Henkilökohtaistaminen hakeutumisvaiheessa tarkoittaa kaikkia niitä toimenpiteitä, joilla selvitetään hakijan aikaisemmin hankkima osaaminen ja muut lähtökohdat, tavoiteltu tutkinto- ja koulutustarve sekä ohjauksen ja henkilökohtaisten tukitoimien tarve.

Arvioi, miten hyvin seuraavat väittämät pitävät paikkansa.

1= erittäin huonosti, 2= huonosti, 3= kohtalaisesti, 4= hyvin, 5= erittäin hyvin, 0= en osaa sanoa

Väittämä	1	2	3	4	5	0
Tutkintovalinta						
1	Tutkinto- ja koulutustarpeeni on kanssani selvitetty.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
2	Odotukseni ja toiveeni näyttötutkinnon suorittamisesta on kanssani selvitetty.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
3	Elämäntilanteessani tutkinnon suorittamiseen ja ammattitaidon hankkimiseen vaikuttavat asiat on kanssani selvitetty.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
4	Yhteistyössä kanssani on valittu minulle sopiva näyttötutkinto (perustutkinto, ammattitutkinto tai erikoisammattitutkinto).	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
Yhteistyö						
1	Työnantajani kanssa on tehty riittävästi yhteistyötä tutkintojärjestelyissä.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
2	Minun ja työpaikkani ammattitaidon kehittämistarpeita on sovitettu yhteen.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
3	Työpaikkani soveltuvuus toimia näyttötutkinto ja -oppimisympäristönä on selvitetty.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
4	Tutkintoni ja tarvittavan ammattitaidon hankinnan rahoittajan kanssa on tehty yhteistyötä.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
5	Minulle on selvitetty muiden soveltuvien tutkinnon ja koulutuksen järjestäjien käyttö tutkinnon suorittamisessa tai ammattitaidon hankkimisessa.	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

